Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной ...-нээ гарана. | № 54 (18377) | 1990 оной мартын 6, вторник | Сэн 3 мүн.

...НГАЛТА БОДОТО ДЕМОКРАТИИН ОРШОН ...ЙДАЛДА ЭМХИ ГУРИМТАЙГААР ҮНГЭРБЭ

...АГАЙНГАА ЗОНОЙ ...ША ТУҺАДА

...гээдшье хурьгадаа томо болгожо, гарзагүйгөөр тушааха гэжэ оролдохол гээшэ бэзэбди.

Энэ жэлэймнай энэ хаһа РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй болон нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудые һунгаха үетэй дайралдаба. Тиимэһээ арадай депутадта кандидадууд малшадаар ябажа, тэдэниие өөһэдынгөө программатай танилсуулаа, хөөрэлдөө. Бидэнэйшье энээгүүр ябаа һэн. Бидэ өөһэдынгөө захил хэлэһэн байнабди.

Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар һунгуулиин 167-дохи округоор манай нютагай Краснопартизанска сельсоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ Энхэ-Булат Цыбикович Цыдыпов дэбжүүлэгдэнхэй. Энэл округоор баһа «Георгиевский» совхозой директор П. Я. Захаров дэбжүүлэгдээ һэн. Тэдэнэртэй бидэ уулзаа, хөөрэлдөө һэмди. Хэнэйнь түлөө дуугаа үгөөбта гэһэн асуудалдатнай Цыдыповэй түлөө гээд хэлэнэб. Юуб гэхэдэ, энэ нүхэрнай нютагтаа сельсоведэйнгээ харьяата нютагуудта ехэ юумэ хэжэ байдаг, хүн зоной дунда хүндэтэй хүн юм. Бүри дээшээ депутат болоо һаа, арад зоной аша туһада бүришье ехэ юумэ хэхэ байха гэжэ найданабди.

Һунгалта ехэл ондоогоор, һонирхолтойгооршье үнгэргэгдэдэг болоо гээшэ һааб даа. Урдань юун һэм. Нэгэ хүнэй түлөө дуугаа үгэгшэ һэмди. Энэ боложо байһан юумэн хубилган шэнэдхэлгын, демократи хүгжөөлгын ашаар болобо гээшэ. Саашадаа демократическа ёһо гуримуудые улам хүгжөөхые оролдохо ёһотойбди гэжэ һанагшаб.

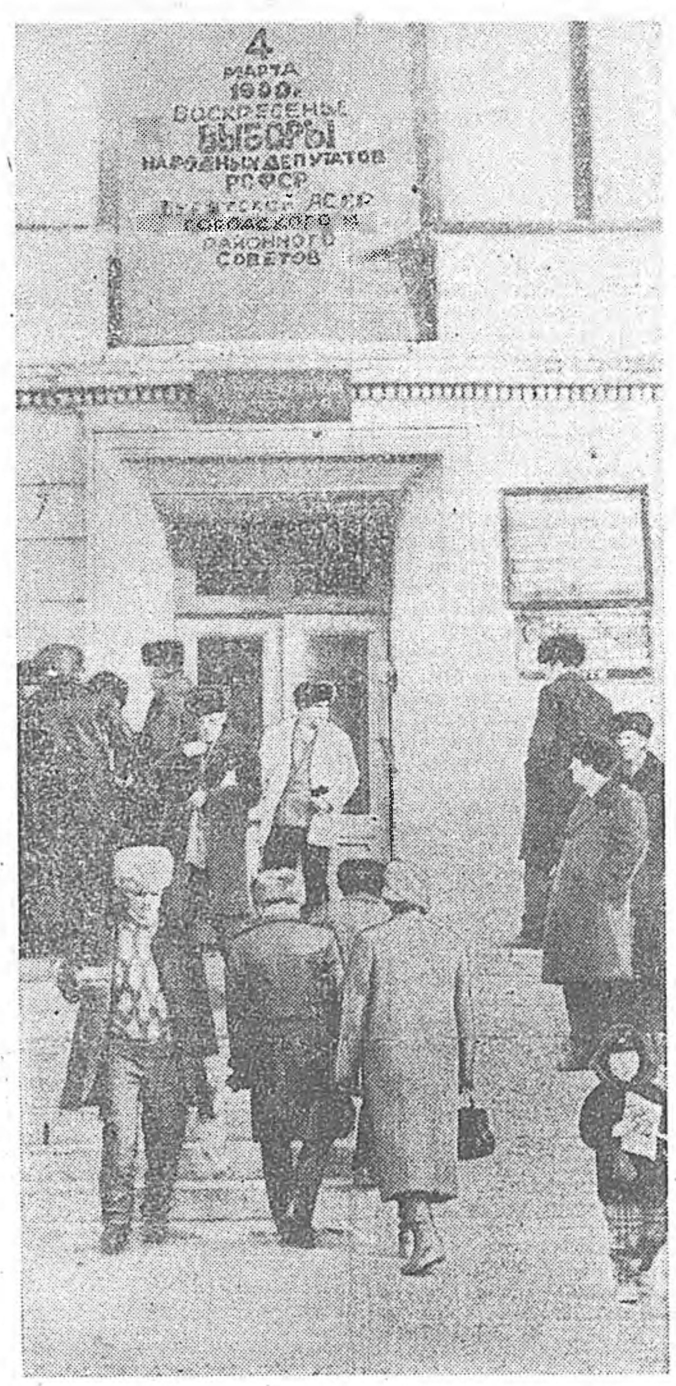
А. ДОРЖИЕВ,
Анаагай совхозой ахалагша хонишон.
Хориин район.

...талаар урагшаа алхам хэжэ байһандаа баяртайб. Соведүүдтэ һунгагдаха хүнүүднай хубилган шэнэдхэлгын зорилгонуудые урагшатайгаар урагшань ябуулха бэзэ гэжэ найданабди» гэбэ. Хориин районно Соведэй гүйсэдкомой дотоодын хэрэгүүдэй таһагай хүдэлмэрилэгшэ — залуу һунгагша И. А. Лосев мүн лэ хубилган шэнэдхэлгын түлөө дуугаа үгэнэб гээд мэдүүлээ.

Һунгагшаднай хэзээ хэзээнэйхиһээ эдэбхитэйгээр дуугаа үгэхэеэ һунгуулиин участогуудта ерэһэн байна. Жэшээлхэдэ, манай һунгуулиин Хориин 26-дахи участогта үглөөнэй 10 саг болотор 3000 шахуу хүн дуугаа үгөөд байгаа.

Соёлой ба худалдаа наймаанай талаар хүн зониие хангалга һайнаар эмхидхэгдэһэн байба.

Е. ДАМБАЕВА,
һунгуулиин участково комиссиин секретарь.

ТААРАМЖАТАЙ ЗОХИД ЭРХЭ БАЙДАЛДА

Үглөөнэй 7 сагта Улаан-Үдын Советскэ районой Ербановай нэрэмжэтэ үйлсын һунгуулиин 9-дэхи участогта ороходо, хүн зон олон, хүлгөөтэй байба. Эртэ үглөөгүүр ехэнхидээ наһатай зон, дайнай ба ажалай ветеранууд, мүн баһа залуушуулшье кабинедүүд руу яаралтай ороно. Бүхы 2058 һунгагшадай дунда түрүүшынхеэ дуугаа үгэһэн Чингис Хадахонэ, Бэлигма Гармажапова, эгээл үндэр наһатайшуул гэхэдэ, Варвара Балдуевна Иванова 92-той, Нина Ивановна Кутерман 95 наһатай гээд элирбэ.

Бүхы Соведүүдэй арадай депутадуудта кандидадуудаар гуша гаран хүн дэбжүүлэгдэнхэй гээд тэмдэглэхэ шухала.

— Манай участок город-соо эгээл ехэ гэжэ хэлэхэ байнаб. Эртэ үглөөнһөө түрүүшын һунгагшадаа угтажа, тэдэнэй өөрынгөө һанал бодолые бэелүүлхэдэнь таарамжатай зохид байдал байгуулаабди гэжэ һананаб — гээд һунгуулиин 9-дэхи участогай секретарь Е. И. Прыгина хэлээ һэн.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Һунгуулиин участогай дэргэдэ; 2. Һунгагшад бюллетеньнүүдые харана; 3. Урнын дэргэдэ.

С. БАЛДУЕВ.
Авторай фотонууд.

«ХЭНЭЙ ТҮЛӨӨ ДУУГАА ҮГЭХӨӨ ӨӨРӨӨ МЭДЭНЭБ»

Йвалгын районой түб Иволгинск тосхондо һунгалта эдэбхитэйгээр үнгэрбэ. Би эндэ ерэһээр һунгуулиин участково комисссиин түрүүлэгшэ В. Е. Останинатай уулзабаб. Тэрэ иигэжэ хэлэбэ:

— Үдэрэй 12 час болотор бүхы һунгагшадай 50 процентнь дуугаа үгөөд байба. Һунгалта хэзээ хэзээнэйхиһээ эдэбхитэйгээр үнгэрбэ.

Удаань Ивалгын районно Соведэй гүйсэдкомой гэшүүн В. Т. Бурдуковскаятай хөөрэлдэбэбди. «Урдань шэлэжэ һунгаха аргагүй байгаабди. Мүнөө һунгагшад ямар хүнэй түлөө дуугаа үгэхэеэ эртэнһээ мэдэһэн байгаа ёһотой. Тиигэжэ хүн зон эдэбхитэйгээр Соведүүдые бүридхэлгэдэ хабаадана бшуу.

Һунгуулиин участогта ерэһэн нэгэ һунгагшатай уулзажа, «Та хэнэй түлөө дуугаа үгэхэеэ байнабта?» гэжэ асуубаб.

— Хэнэй түлөө дуугаа үгэхэеэ өөрөө мэдэнэб. Бэшэ хүн мэдэхэ ёһогүй. Зүгөөр тэрэ депутадта кандидадтай сугтаа нэгэ округһоо хэн дэбжүүлэгдэб гэжэ мэдэнэгүйб, — гэжэ тэрэмни харюусаба.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Барилгашан Ю. Б. Батомункуев дуугаа үгэнэ. 2. Һунгуулиин бюллетеньнүүд үгтэжэ байна.

В. ГАРМАЕВАЙ фототекст.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ ЗАСЕДАНИ

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй заседани М. С. Горбачевой түрүүлэлгэ доро мартын 3-да Кремль соо болобо.

СССР-эй Верховно Соведэй даалгабаритай зохилдуулан, Верховно Соведэй Президиум СССР-эй Президентын тушаалые бии болгохо, СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съездын үзэмжэдэ табигдаха ёһотой СССР-эй Конституцида зохихо хубилалтануудые, нэмэлтэнүүдые оруулха тухай Хуулиин проект тушаа СССР-эй Верховно Соведэй комитедүүдэй, тэрэнэй палатануудай комиссинуудай дурадхалнуудые, ажаглалтануудые, тододхолгонуудые хаража үзэбэ. Хүдэлмэриин бүлэгэй хүтэлбэрилэгшэ, СССР-эй арадай депутат, СССР-эй Наукануудай академиин вице-президент В. Н. Кудрявцев энэ асуудалаар заседани дээрэ мэдээсэл хээ. СССР-эй Верховно Соведэй Президиум Хуулиин проектые һайшааба. Тэрэ хэблэлдэ толилогдохо.

СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ гурбадахи съездэдэ бэлдэлгэдэ хабаатай бусад асуудалнууд заседани дээрэ зүбшэн хэлсэгдэһэн, зохихо комисси байгуулагдаһан бэйгаа.

СССР-эй Верховно Соведэй Национальностьнуудай Соведэй Түрүүлэгшэ Р. Н. Нишановай мэдээсэл заседани дээрэ шагнагдажа, «Азербайджанай болон Армениин ССР-нүүдтэхи байдал, эндэхи байдалые гуримшуулан һайжаруулха талаар хэмжээнүүд тухай» СССР-эй Верховно Соведэй тогтоолой проект зүбшэн хэлсэгдэбэ. Энэ проектые Верховно Соведэй һаябын заседани дээрэ хаража үзэхөөр шиидхэгдээ.

Армениин ССР-эй Верховно Соведэй һунгалта үнгэргэхэ һунгуулиин округуудые Азербайджанай ССР-эй Нагорно-Карабахай автономито областиин газар дээрэ байгуулгада хабаатай Армениин ССР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ Түбэй һунгуулиин комиссиин ябуулганууд эрхэ түлөөлэлгэгүй байна гэжэ СССР-эй Верховно Соведэй Президиум мэдэрбэ. Юундэб гэхэдэ, эдэ ябуулганууд СССР-эй Конституциин 76-дахи статьяда зүрюу харша байна. Тэрэнэй үндэһөөр союзна республика имагтал өөһэдынгөө газар дээрэ гүрэнэй засаг бэелүүлдэг.

Гүрэнэй ажабайдалай бусад зарим асуудалнууд заседани дээрэ мүн лэ зүбшэн хэлсэгдэ.

(ТАСС).

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй

У К А З

НҮХЭР Д. Ц. ПУРБУЕВТА СОЦИАЛИС АЖАЛАЙ ГЕРОЙН НЭРЭ ЗЭРГЭ ОЛГОХО ТУХАЙ

Мал ажалай продукци үйлэдбэрилгые дээшэлүүлгэдэ элитэ ехэ үрэ дүнгүүдые туйлаһанайнь, тиихэдээ ажалай шэн габьяа гаргаһанайнь түлөө Шэтын областиин Агын Буряадай автономито округой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой ахалагша хонишон нүхэр Пурбуев Дашидондок Цыденовичтэ **Ленинэй** орден, **«Хадуур ба Балта»** гэжэ алтан медаль барюулалгатайгаар **Социалис Ажалай Геройн** нэрэ зэргэ олгохо.

СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ М. ГОРБАЧЕВ.
Москва, Кремль.
1990 оной мартын 2.

БАЙГАЛАЙНГАА, ТҮРЭЛХИ ХЭЛЭНЭЙНГЭЭ ТҮЛӨӨ

Буряад түрэлхи хэлэнэйнгээ һайхан уянгатайе мэдэдэг дээрэһээ энэ бэшэг танда бэшэхэмни. 1941—1945 онуудта һургуулида буряад хэлэнэй багшаар хүдэлөө бэлэйб (Эрхүүгэй областиин Нүхэдэй райондо). Тиихэдээ буряад хэлэнэй һайхан уянгатайе, зүрхэ хүдэлгэмэ удха шанартайе ойлгожо абаа һэм. Һурагшадни шүлэг зохёоходоо, «Дайсаниие илахабди!», «Манай хэрэг зүб, бидэ илахабди» гэжэ дайнай үедэ бэшээ һэн. Тэрэ шүлэгүүдынь Усть-Ордын округой «Знамя Ленина» гэжэ газетэдэ гараа һэн.

Тиигээд 1948—1976 онуудта Улаан-Үдэдэ 35-дахи, 20-дохи, 29-дэхи һургуулинуудта эхин классуудта хүдэлхэдэмни, буряад хэлэн заагдадаггүй байгаа. Буряад һурагшад гансал ородд хэлэн дээрэ һурадаг байгаа. Би буряад багша байгаад, буряад үхибүүдые ородоор ганса һургадаг бэлэйб. Энэ юун гээшэ байгааб?! Мүнөө хэн энэ асуудалда харюусаха ёһотойб? Нэгэн һаа, ганса хэлсээд лэ, хэлэеэ холгоогоод орхихомнай гү? Үгы һаа, телевизорээр энэ үеын министр харюусаха гү?

Мүнөө буряад соёлоо, түрэлхи хэлэеэ хүгжөөхэ гэлсэхэдэнь, ехэ баярланам, зүрхэеэ хүдэлгэнэм.

Би мүнөө һунгалтын үдэр Иван Ринчиндоржиевич Очировай түлөө дуугаа үгэбэб. Минии һанаанда программа соонь һайн эрмэлзэл, һайхан сэдьхэл дүүрэн байна.

Би Очировые танидаггүйб, нэгэтэшье хараагүйб, тиигээшье хадаа ехэ найданаб: буряад соёлоо, түрэлхи хэлэеэ хүгжөөхэ, Байгал далайгаа хамгаалха, агаарaa арюун болгохо гэжэ оролдохо бэзэ!..

Анастасия ДАМБИНОВА-МАЛТУГУЕВА,
пенсионер, ажалай ветеран.

МАНАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

ЗАЛУУШУУЛАЙ ЗОЛ ЖАРГАЛАЙ ТҮЛӨӨ

РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй болон нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэһэн хүбүүд, басагадай түлөө дуугаа үгэхэеэ ерэгшэдэй дунда байгша оной январь, февраль һарануудта 18 наһаяа хүсэһэн залуушуул олон байба! Манай корреспондент Б. Цыремпилов тэдэнэй нэгэн — Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай студент Андрей Полевиктэй уулзажа, хэдэн асуудалнуудта харюусахыень гуйба.

АСУУДАЛ: Андрей, арадай депутадуудай түлөө дуугаа үгэжэ, Эхэ оронойнгоо бүрин эрхэтэн болоһоноо мүнөөдэр мэдэрбэ гээшэт. Түрүүшынхиеэ дуугаа үгэхэдөө юун гэжэ бодомжолоо гээшэбта?

ХАРЮУ: 1972 оной февралиин 8-да түрэһэн гээшэб. 18-тай болоходомни, эхэмнай: «Зэй, хүбүүмни, үдэр хоногой үнгэрхэ бүри өөдөө боложо, одоошье хуулиин наһа хүрэжэ, эрхэтэн ёһоной бүхы эрхые эдлэхэ, гүрэндөө туһалха зол хубида хүртэбэш. Иигэһээр түрүүшынхиеэ арадай депутадуудта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэһэн үйлэдбэриин түрүүшүүлэй түлөө дуугаа үгэхэшни. Тэдэл хүнүүдтэл адли түрүү зэргэдэ ябажа, гүрэн түрэеэ хүтэлбэрилэлсэхэ эрхэтэн болохыешни хүсэнэб».

Зүб даа, зүб. Мүнөө үе сагта залуу үетэн гүрэн, түрынгөө хэрэгые хэлсэхэ, бүтээлсэхэ хуби заяатай байһандаа баяртайб. Нээрээшье, түрүүшынхиеэ дуугаа үгэхэдэ һонин байба. Аяар табан бюллетень. Бюллетень бүхэндэ 3-һаа 5 хүрэтэр фамилинууд. Абаһаар алинииеньшье зураханьхайратай байгдаа...

АСУУДАЛ: Өөрынгөө һуралсал, саашанхи зорилгонууд тухайгаа хөөрэжэ үгыт.

ХАРЮУ: Железнодорожно районой 65-дахи дунда һургуули дүүргэһэн жэлдээ багшанарай институдай физическэ хүмүүжүүлгын факультедэй студент болонхойб. Бага наһанһаа гэхэ гү, али гурбадахи класста һуража ябахадаа богони зайнуудта урилдажа эхилээ һэм. Үбэл болоходо санаар һолжорхо дуратай байһан дээрэһээ, ахатаяа сугтаа «Локомотив» бүлгэмэй санын баазада ябажа, урилдадаг болоо бэлэйб. Намайе хүнгэн атлетикэ, санын урилдаанда һургаһан багшанар физкультурын багша Н. В. Никифорова, «Локомотивай» тренер Г. П. Петренко гэгшэдтэ ходоодоо баяр баясхалан хүргэжэ ябадагби. Мүнөө санаар СССР-эй спортын мастерай кандидат болонхой, холо ойрын хото городуудоошожо, зоно болон Россин Федерациин түрүү һуури эзэлхын түлөө үнгэргэгдэдэг мүрысөөнүүдтэ таһалгаряагүй хабаадалсанаб. Тээсгэнэй «Локомотив» бүлгэмэй нэрэһээ аха дүү Монголой Арадай Республикын «Замшад» гэһэн бүлгэмэй спортсменүүдтэй нүхэр ёһоной мүрысөө санаар үнгэргэлэнөө бусажа ерээ һэмди. Һаяар Йошкар-Ола хотодо санаар РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө үнгэргэгдэхэ урилдаанда хабаадалсахаяа тиишэ ошохо болонхойбди. Командын бүридэлдэ намһаа гадна багшанарай институдай студент Дмитрий Жаркой, Селенгинск поселогой Илья Бекетов, 48-дахи дунда һургуулиин һурагша Екатерина Донникова гэгшэд оруулагданхай. Бидэнэр 15 километрэй зайда урилдаха, эстафетэ дамжуулалсаха ёһотойбди.

АСУУДАЛ: Эхэ, эсэгын хэды хүбүүд, басагад гээшэбта? Спортдо бэшэнтнай дуратай гү?

ХАРЮУ: Гурбан хүбүүдбди. Ахамнай — Александр, санаар урилдадаг, мүн бидэнэрээ һургаа юм. Мүнөө сэрэгэй уялгата алба дүүргэжэ ерэһэнэй һүүлээр, багшанарай институдай 2-дохи курсда һуралсана. Дүүмнай — Алексей, нэгэдэхи классай һурагша. Баһал санашан болохоб гэжэ бидэнэртээ тангаригладаг юм.

— Хото, городто үхибүүдые, илангаяа хүбүүдые һургаха, үргэхэ гээшэ хэсүүтэй шэнги байдаг бэлэй. Мүнөө хүбүүдэйнгээ иигэжэ спорттой ханилсажа, сүлөө сагаа ашатай туһатайгаар үнгэргэжэ, һайнаар һуралсажа ябахадань, үнэн зүрхэнһөө баясадаг хүм, — гэжэ прибор-бүтээлгын үйлэдбэриин нэгэдэлэй хүүгэдэй 95-дахи саадай хүмүүжүүлэгшээр хүдэлдэг эхэнь — Н. М. Полевик омогорхоно.

ҺУНГАЛТА БОДОТО ДЕМОКРАТИИН ОРШОН БАЙДАЛДА ЭМХИ ГУРИМТАЙГААР ҮНГЭРБЭ

ТЭМСЭЛ ҮРГЭЛЖЭЛХЭНЬ

П. Чайковскиин нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищиин байшан соо һунгуулиин 4-дэхи участок байрлаа. Дүтэ шадарай Борсоевой, Куйбышевай, Фрунзиин, Димитровой үйлсэнүүдтэ, Илалтын проспектдэ ажаһуудаг хоёр мянга шахуу һунгагшад эндэ дуугаа үгэбэ.

Үглөөнэй 7 час. Үглөөгүүр үшөө бүрэнхышэг байхадань, һаруул гэрэлээр толорһон энэ байшан соо арбаад һунгагшад сугларанхай байба. Тэгшэ долоон сагай болоходо, СССР-эй гүрэнэй гимн һүр жабхалантайгаар зэдэлжэ, һунгалтын эхилһэн тухай мэдүүлбэ. Удаань эндэ сугларһан түрүүшын һунгагшад бюллетеньнүүдээ абажа эхилбэ. Дайнай ба ажалай ветеран, 1943 онһоо КПСС-эй гэшүүн Алексей Николаевич Мосоров түрүүлэн дуугаа үгэбэ. Тэрээнтэй уулзажа хэдэн үгэ андалдабабди.

— Хараха янзада, энэ һунгалтада һайнаар бэлдэгдээ ха. Олон хүнүүдэй дундаһаа нэгыень шэлэжэ һунгахада, бидэндэ дадал бэшэ, хүндэл байна. Тиимэшье һаа, һунгалтын иимэ гуримые һайшаамаар. Шанга тэмсэлдэ эгээл эрхимынь илажа гараха ёһотой болоно. бшуу. Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидат, республикын дотоодын хэрэгүүдэй министрэй орлогшо Герман Корнилович Языковай түлөө дуугаа үгөөб. Би наһанайнгаа амаралтада гаратараа дотоодын хэрэгүүдэй зургаануудта хүдэлөөб. Тиимэһээ Языковые һайн мэдэхэб. Хүдэлмэреэ һайн мэдэхэ, хүн зонтой үгэеэ ойлголсодог, харюусалгатай, өөртөөшье, хүндэшье эрилтэ ехэтэй мэргэжэлтэн гэжэ һанагшаб. Иимэл хүн депутат болохо зэргэтэй,— гэжэ А. Н. Мосоров хөөрэбэ.

Үглөөнэй 8 час. Энэ үеэр һунгагшад олоор ерэжэ эхилбэ. Эндэ Алексей Николаевич Александровтай танилсабабди.

— Би МЖК-да мастераар ажалладагби. Минии һунгаһан округто ямар кандидадууд бииб, тэдэ ямар программануудтайб гэжэ мэдэхэ байнаб. Пётр Шаблинай түлөө дуугаа үгөөб. МЖК-да ажаллаһан манай хүбүүн гээшэ. Тиихэдэ Аркадий Васильевич Тумаханиие дэмжэээб. Баяр Жигмытовэй этигэмжэтэ нюурнууд гэртэмнай ябахадаа, тэрэниие дэмжыт гэжэ ябаа һэн. Тиин тэдэнэй уряагаар Жигмытовые дэмжэээб,— гэжэ А. Н. Александров хэлэбэ.

Үдэрэй 12 час. Һунгагшадые хаража байхада, яһала эдэбхитэйгээр хабаадажа байна гэжэ ажаглахаар бэлэй. Тиихэдээ бюллетень соо оруулагдаһан кандидадуудай нэрэнүүдые, хүдэлдэг газарые наринаар хаража байгаа һэн. Үдын урда тээ эндэһээ холо бэшэ 9-дэхи дунда һургуулиин, хүдэлмэришэн залуушуулай һургуулиин байшангууд соо оршоһон участогуудые хэрабаб. Эдэ хоёр участогта эмхидхэлэй талаар һайшаалтай юун байгааб гэбэл, депутадта бүхы кандидадуудай фото-зурагууд, намтарнуудынь нэгэ томо планшет дээрэ үлгөөтэй байгаа. Һунгагшад бюллетеньнүүдээ абаад, энэ планшедэй хажууда ерэжэ, кандидадуудайнгаа шэг шарайе, намтарнуудыень хараад лэ дуугаа үгэхэ юм. Энээниие һунгагшад өөһэдөө дэмжэжэ байгаа бэлэй.

Дуугаа үгэһэн ээлжээтэ бүлэгэй гараха үедэ Гатапова Гэрэлма Гатаповнатай уулзабаб. Наһаараа багшаар хүдэлһэн Гэрэлма Гатаповна багша Михаил Надмитович Очировай түлөө дуугаа үгөөб гэжэ хэлэнэ. Гадна уран зохёолшо Жигмытовые, хүдэлмэришэн Ермолаевые, министрэй орлогшо Языковые дэмжэээб гэжэ баяртайгаар нэмээ һэн.

Арад зондоо мэдээжэ хүн — Буряадай АССР-эй арадай артист Цыден-Еши Бадмаевтай уулзабабди.

— Хэрэг ёһо һайн мэдэхэ хүнүүдэй түлөө дуугаа үгөөб. Герман Корнилович Языковые дэмжэээб. Энэ хүмнай бэрхэ юрист хүн ха юм даа. Мүнөө гэмтэ ябадалай олошоржо байһан сагта ехэ хүдэлмэри ябуулна гэжэ һанагшаб. Юрэдөө һунгалта тухай юрэ хэлэхэдэ, үнэхөөрөө демократическа гуримаар үнгэржэ байна. Мүнөө Сагаалгамнай хуулиин ёһоор арадтаа бусаа гээшэ ааб даа. Далан наһатай боложо ябаашье һаа, Сагаалганайнгаа һайндэртэ хабаадалсажа байнаб,— гэжэ Цыден-Еши Бадмаев хөөрэбэ.

Үдэшын 8 час. Дуугаа үгэлгэдэ хэрэглэгдээгүй бюллетеньнүүдэй суглуулагдажа, саарһан соо хэгдэжэ, уягдаһан хойно дуугаа үгэлгын хайрсагууд нээгдэбэ. Депутадта кандидадууд, тэдэнэй этигэмжэтэ нюурнууд эндэ сугларанхай. Булта һанаата болонхой. Һунгуулиин комиссиин гэшүүдэй өөһэдынгөө үүргэеэ хэр зүбөөр бэелүүлжэ байһыень тэдэ адаглана. Гэнтэ арсалдааншье гарана. Тиигэһээр эбэй үгэ оложо, аалин намдуу болоно.

Һүниин 12 час. Комиссиин гэшүүд дуугаа үгэлгын дүнгүүдые согсолжо, эндэ сугларһан хүнүүдтэ дуулгаба. Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадууд Г. К. Языков, А. Л. Дружинин, горсоведэй депутадта кандидадууд Б. Т. Тайсаев, Б. Т. Жигмытов удаадахи шатада гараба гэжэ элирүүлэгдэбэ. Эндэ сугларагшадай нэгэ зариман гомдоһон хэбэртэй, нүгөө зариманиинь үшөө хүсэ нэмэһэн шэнги тараа бэлэй.

Б. ДАМБАРИНЧИНОВ.

ЭДЭБХИТЭЙГЭЭР, ЭМХИТЭЙГЭЭР

Улаан-Үдын Октябрьска районой һунгуулиин 12-дохи участок нарин сэмбын комбинадай «Текстильщик» гэжэ соёлой байшан соо оршодог юм.

Үглөөнэй 6 час 30 минутада 100 гаран хүн соёлой байшангай үүдэндэ сугларшоод байба.

— Шэнэ Хуулиин ёһоор 7 часһаа һунгалта эхилдэг һэмнэй. Һунгагшад юундэ иимэ эртэ сугларба гээшэб? — гэжэ асуухада, «Һүниин халаанда ажаллаһан хүнүүдшье байха»,— гэжэ һунгуулиин участково комиссиин түрүүлэгшэ Евгений Валентиновна Старина харюусаба.

Тэндэ зогсогшодой дунда таяг тулаһан хүнтэй хөөрэлдэхэдэмнай: «Битнай пенсионер гээшэ аабзаб даа. Хуушанайхяараал бодомжолжо, һунгалтамнай 6 часта эхилхэ гэжэ һанаалби. Тиимэһээ иимэ эртэ хүрэжэ ерэгдээ. Газаа дулаан байһаниинь болоол даа»,— гэжэ тэрэмнай харюусаба.

...Һунгагшад хойно хойноһоо бюллетень үгэдэг столнуудай хажууда һубарин зогсожо мэдэбэ. Зэргэлжэ байһан 5 ондоо кабина соонь карандаш, ручка эртээнһээ табяатай байгаа һэн.

— Хүнүүд ехэл эдэбхитэйгээр дуугаа үгэхэеэ ерэбэл даа. РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй, нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудаар хэниие һунгаха асуудал хүнэй һанаае зобоонгүй байха аргагүй ха юм. Тиимэһээ эдэбхитэйгээр һунгалтада хабаадана гэжэ һананаб. Бүхы дээрэ манай участогта 2887 һунгагшад тоологдодог. Һунгалтын эхилһээр 3 час үнгэрөөд байхада, һунгагшадай гурбанай нэгэ хубинь дуугаа үгөөд байба, — гэжэ һунгуулиин участково комиссиин секретарь Галина Галсановна Галсанова сэдьхэлээ ханангяар мэдээсээ һэн.

Һунгалтын үдэр дуугаа үгэ-

ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНО РАЙОН

Улаан-Үдэ хотын Шишковко һуурин һүүлэй хэдэн жэлэй туршада танигдахаар бэшэ болотороо урган һалбараа. Мүнөө эндэ табан, юһэн дабхар гэр байранууд, эдеэ хоолой, эд бараанай магазинууд олоор ербын бодоо гээшэ. Тиимэһээ тус һууринда нүүжэ ерэһэн ажалшадай тоо һураггүй олошорһониинь гайхалгүй юм.

— Урда жэлнүүдтэ Шишковводохи «Восток» кинотеатрай, мүн 48-дахи дунда һургуулиин байшан соо һунгуулиин участогууд хүдэлдэг һааб даа. Харин мүнөө һунгагшадайнгаа олон болоходо, эдэ участогуудаа хэдэн үйлсэнүүдэй ажалшадые нэгэдхэжэ, амяар амяарнь болгоһон байнабди. Энэмнай сомор боложо үгэхэһөө гадна, комиссиин хүдэлмэрилэгшэдэй һунгалтаяа түргөөр үргэдхэхэдэ, нилээдгүй хүнгэн боложо үгэбэ, — гэжэ һунгуулиин Чертенковой 2-дохи округой секретарь М. П. Бронникова хөөрэнэ.

...Үглөөнэй 6 час 45 минута. Энэ тойрон ажаһуудаг ажалшад һунгуулиин участогай үүдэндэ олооро сугларшанхай, долоон час болохые хүлеэжэ ядан, сарбуугайнгаа часынуудые хаража, үгэеэ андалдана. Эдэнэрэй кигэжэ хөөрэлдэһөөр байтар, Советскэ Союзай Гимн һүр жабхалантайгаар зэдэлжэ, һунгагшад участок руу һубарилдан ороно. Һунгуулиин комиссиин гэшүүд — ехэнхидээ прибор-бүтээлгын үйлэдбэриин нэгэдэлэй, «Электромашина» заводой хүдэлмэришэдһээ бүридэһэн байба. Арадайнгаа һунгамалнуудта дуугаа үгэхэеэ эртэшэлэн ерэгшэдэй олонхидынь, илангаяа наһатайшуул комиссиин гэшүүдтэй хөөрэлдэн, абаһан бюллетеньнүүдэйнгээ хэды хүниие зураха, үлөөхэ тухайгаа дахин дахин асууна.

Газааһаа арбаад шахуу наһатай басагаяа хүтэлһэн хүн орожо ерэмсээрээ, бюллетеньнүүдые абаад, тусхай таһалга руу басагантаяа оробо.

—Надя, хара даа, энээхэн манай заводой слесарь Александр Ермолаевай нэрэнь байна. Заводойнгоо хүдэлмэришэнэй түлөө дуугаа үгэе». Бусадыньшье танилнууд, тэзд яахаб, сугтаа хүдэлдэг залуу хүниие дэмжэхэ, туһалха хэрэгтэй,— гэжэ Ленинэй ордента локомотив-вагон заһабарилгын түмэршэ дархашуулай цехэй электрик В. Г. Гомзяков басагантаяа хөөрэлдэн, абаһан аяар табан бюллетеньнүүд дээрэ бэшээтэй байһан депутадта кандидадуудай фамилинуудтай тэрэнээ танилсуулхадаа: —«Ерээдүйдэ таанадай зол жаргалтай һуухын түлөө дуугаа үгэнэб!»— гэжэ хэлэбэ.

— Манай участогай 2500 хүн дуугаа үгэхэ ёһотой юм. Үглөөнэй 10 часта һунгагшадаймнай хахадһаа олониинь дуугаа үгөөд байба. Илангаяа үглөөнэй 7 сагта һунгагшад олооро ерээ.

Шэнээр эмхидхэгдэһэн һунгуулиин участогай хоёр таһалга соонь эдеэ хоол элбэгээр асарагдажа, наймаалагдаа.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

СЭЛЭНГЭ

Энэ һунгалта хүн зоной һанаа бодол ехээр хүлгүүлээ. Юуб гэхэдэ, хэдэн шатын Соведтэ арадай депутадуудые һунгаха гээшэ нилээд хүшэр хэрэг гээшэ ааб даа. Илангаяа нэгэ округто хэдэн кандидадай дэбжүүлэгдэжэ, хоорондоо тэмсэжэ эхилхэдэнь, хэн хэниие шэлэхэнь нилээд бэрхэтэй болоо һэн. Өөһэдынгөө программа тодорхойгоор бэшэжэ, депутат болоо һаа, ямар юумэ бүтээжэ шадахабиб гэзд һунгагшадта ойлгуулжа эхилхэдэнь, бүхы юумэн элирээ һэн.

Һунгалтын үдэр Сэлэнгын районой ажалшад эбтэй зэтэйгээр ерэжэ, дуугаа үгэбэд. Тиихэдээ ажалша бэрхэ, эмхидхэхы шадабаритай, өөһэдынгөө һанамжа хамгаалжа шададаг хүнүүдэй түлөө дуугаа үгөө гэжэ тэмдэглэмээр. Ёһын тэдысэ депутат болоод ябаха бэшэ, харин һунгагшадайнгаа эрилтэ, захянуудые дүүргэхэ хүнүүд шэлэгдээ гэжэ һанагдана. Ехэ хүжүүнээр бэелүүлэгдэжэ байһан хубилган шэнэдхэлгые гүнзэгырүүлхэ Соведүүдэй түлөө һунгагшаднай дуугаа үгөө. Саашадаа хуушанайхяараа ажалла- хамнай, ажаһуухамнай хүрөө гэжэ һунгагшад мэдүүлнэ.

С. ДАМДИНОВ.

ЗЭДЭ

Хүдөө ажахыгаа үндэһөөрнь хубилган шэнэдхэжэ байһан Зэдын районой ажалшад һунгалтада эдэбхитэйгээр хабаадажа, депутадта кандидадуудай түлөө дуугаа үгэбэ. Һунгуулиин участок бүхэн һайнаар бэлдэгдэһэн байгаа. Мүн энэ үдэр һунгагшадта эдеэ хоолой, эд бараанай зүйлнүүд худалдагдаа. Гол шухалань гэбэл, манай районой ажалшад хубилган шэнэдхэлгые эридээр бэелүүлхэ Соведүүдэй түлөө дуугаа үгөө. Районно, сельскэ болон сомоной Соведүүдтэ эрхим нүхэдөө дэбжүүлжэ, тэдэнэйнгээ дундаһаа эгээл эрхимүүдыень шэлээ ёһотой.

Шэнээр һунгагдаһан Соведүүдэй хэхэ ажал нилээд ехэ. Илангаяа хүн зонойнгоо һуудал байдалые бүри һайжаруулха талаар депутадууд эрид хэмжээнүүдые абаха зэргэтэй гэжэ һунгагшад мэдүүлнэ. Хүн зоной ажаһуудалай, социальна, соёлой барилганууд ехээр хэгдэхэ, медицинскэ ба ажаһуудалай хангалга һайжаруулха, наһажаал хүнүүдтэ, үхибүүдтэ гүрэнэй талаһаа туһа хүргэхэ.

Районоймнай 22 мянга шахуу һунгагшадай 14 мянганиинь гэхэ гү, али һунгагшадай 63 процентнь үдын тэн багта дуугаа үгөөд байгаа.

Б. ЦЫБИКОВ.

КАБАНСК

Районой һунгуулиин 72 участогуудай һунгагшад эртэ үглөөнһөө эхилжэ, өөһэд өөһэдынгөө участогуудта олооро сугларһан байна. Эдэнэрэй дунда Байгалай загаһашад, модо бэлэдхэгшэд, цемент шифер үйлэдбэрилэгшэ, ажахы бүхэнэй һаалишад, малшад болон бусад мэргэжэлтэдые нэрлэлтэй.

Эртэ үглөөнһөө эхилһэн һунгалтада нютаг бүхэнэй һунгагшад ехэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаба. Энээниие Хандали, Дулан һууринуудта боложо үнгэрһэн һунгалтын дүн элеэр гэршэлжэ үгэнэ. Дурсагдагша нютагуудай һунгагшад үдэрэй 12 сагта бултадаа ерэжэ дуугаа үгэһэн байха юм. Тиихэдэ Ранжурово, Корсаково болон бусад тосхон һууринуудай ажалшадай 60—70 процентнь үдэрэй 12 сагта дуугаа үгөөд байгаа.

Е. ЛУШКОВА,
һунгуулиин комиссиин гэшүүн.

ЯРУУНА

Нарһатын хүн зон һунгалтын үдэр эдэбхитэйгээр һунгуулиин участогтаа ерээ. Эгээн түрүүлэн пенсионерка, һунгагша Варвара Матвеевна Бороздина һунгуулиин бюллетень абаад, «Хубилган шэнэдхэлгые урагшань ябуулха хүнүүдэй түлөө дуугаа үгэхэмни» гэжэ хэлээ. Түрүүшынхиеэ һунгалтада хабаадаһан залуу һунгагша студентка Зульфия Балзадиевна Бархатова мүн лэ тиимэрхүү мэдүүлгэ хэһэн байна.

Үглөөнэй 10 час болотор һунгуулиин Центральна 1-дэхи участогай 2700 һунгагшадай 1000-ниинь дуугаа үгөөд байгаа.

Һунгалта эмхитэйгээр, эдэбхитэйгээр үнгэрбэ.

Т. ЦЫРЕНЖАПОВА,
һунгуулиин участково комиссиин түрүүлэгшын орлогшо.

БАРГАЖАН

Район дотор эмхидхэгдэһэн һунгуулиин участок бүхэндэ эртэ үглөөнһөө хүлгөөтэй, баяр баясхалантай байба. Юуб гэхэдэ, байгша ондо үнгэргэгдэһэн һунгалтын кампани һунгагша бүхэнэй һанаанда тааралмаар, сомор зохидоор үнгэргэхэ асуудал шиидхэгдээ, һуурин, тосхон бүхэндэ һунгуулиин участогуудые байгуулаа һэмди. Жэшээнь, Улаанай сомоной Соведэй дэбисхэр дээрэ гурбан участок бии болгогдоһон юм. Урда жэлнүүдтэ һунгагшад гансал Улан тосхон ерэжэ, дуугаа үгэдэг бэлэй. Тиихэдэ холо ажаһууһан хүн зон үдын хойно болотор унжагайрдаг байгаа.

Уржадар үнгэргэгдэһэн һунгуулиин кампани ехэ эдэбхи үүсхэлтэйгээр, олон зоной уабаадалгатайгаар үнгэрөө гэхэ байнаб. Илангаяа Лугшахаан Яригта, Улан, Хилгана, Баян-Гол һууринуудай ажалшад эртэ үглөөнһөө эхилжэ, арадай депутадуудта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн хүбүүд, басагадайнгаа түлөө дуугаа үгөөд, ажал хүдэлмэридөө гараа ха юм. Эндэ Лугшахаан нютагһаа холо байратай Романай, Һордын-Мужаснай заимхын һаалишад, малшад үглөөнэй хүдэлмэриин эхилхэһээ холо урид дуугаа үгэһэн байна.

Районой бусад һуурин тосхонууд — Нестериха, Максимиха, Журавлиха, Адамово, Бодон, Һүбэ, Душелаанай ажалшад хүгшэн, залуугүй эртэшэлэч һунгуулиин участогуудта ерэжэ, дуугаа үгэһэн байха юм. Тиин дурсагдагша нютаг һууринуудай ажалшад үглөөнэй 10 сагта бултадаа тооной дуугаа үгөөд байгаа. Район дотор хамтадаа 16880 хүн һунгуулиин участогуудта ерэхэ ёһотой байһан. Эдэнэрэй 5773 хүниинь үглөөнэй 10 сагта дуугаа үгөө юм.

Политическэ удха шанартай һунгалтын боложо байһан үедэ Ленинэй ордента оперо болон баледэй академическэ театрай бүлэг артистнууд манайда айлшаар ерээ. Тэдэнэй дунда РСФСР-эй арадай артистнууд Саян Раднаев, Владимир Буруев, Буряадай АССР-эй арадай артист Вячеслав Бальжинимаев болон бусад бии. Айлшад Уланай, Хилганын, Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозуудай, предприятинуудай клуб, соёлой Ордонгууд соо хонгёо хоолойгоо зэдэлүүлжэ, хүдөө нютагуудай ажалшадые баясуулаа, урмашуулаа.

Л. ЦЫРЕМПИЛОВ,
һунгуулиин участково түбэй комиссиин секретарь.

ХОЙТО-БАЙГАЛ

Хойто-Байгалай районой һунгагшад хэзээ хэзээнэйхиһээ эдэбхитэйгээр һунгалтада хабаадахаяа ерэһэн байна. Район доторнай бүхыдөө һунгуулиин 22 округ тоологдоно. Куморын, Байкальска, Душкачан, Холодное, Дээдэ-Заимкын һууринуудай һунгагшад эртээнһээ илангаяа олооро дуугаа үгэжэ эхилһэн байна.

Тэрэшэлэн Нижнеангарскын ажалшад һунгалтын үдэр һунгуулиин участогуудта үглөөнэй 7 часһаа урид сугларжа эхилээ.

Сельскэ, поселково, районно Соведүүд арадай депутадуудта кандидадууд олон мандадтай округуудаар һунгалтаяа үнгэргэбэ. Нэгэ мандадай түлөө дунда зэргээр 3 хүн һунгалтын урда тээхи тэмсэл ябуулаа. Тиигэжэ нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудаар хүн зон шэлэжэ һунгаха аргатай болоо гээшэ һэмнэй. Совет демократи манай ажабайдалда юрын хэрэг боложо байнхай.

Һуурин, тосхонуудһаа холо, ой тайга соо ажаллагшад манай райондо бии юм. Тэдэнэртэ урид бэлдэгдэһэн тусхай автомашинануудаар һунгуулиин участково комиссиин гэшүүд нэгэ үдэр урид һунгуулиин бюллетеньнүүдые абаашаа. Тиигэжэ тэдэнэр саг дарыдаа дуугаа үгэхэ аргатай болоһон байна.

В. БАДЕНОВА,
Хойто-Байгалай районно Соведэй гүйсэдкомой секретарь.

ТОБШОЛОЛН... ХЭМЭЭР БА...

РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй бол... арадай депутадуудай һунгалта болож... ха. Энэ шанга кампаниин халуун мүр... наатайб. Би Улаан-Үдын горсоведэй ... дидадаар дэбжүүлэгдэжэ, һунгалта бэ... тэмсэл ябуулааб. Минии дэбжүүлэгдэ... Жигмытов, уран зурааша Баир Тайса... олонхиин дуу абажа, тэмсэлээ хооро... лобо. Эдэ хоёр али алиниинь гэлтэгү... рэгтэ бэрхэ хүнүүд. Тэдэнэй алинайш... шэнги. Ниитын ажабайдалда эдэбхитэ... һэн үгэдөө хүрэдэг хүнүүд гэжэ һана...

Би эдэ хоёрһоо холо гээгдээгүйб. М... дэй эли болоходонь, һунгалтын урда ... хүдэлмэриие шүүмжэлхыгээр сэгнэж... Жигмытов хоёрто орходоо, ойлгуула... багаар ябуулаа хаб. Саашань гэбэл, ... нууд, этигэмжэтэ нюурнуудай хүдэл... гэхэ мэтые һайнаар хэрэглэхэ гэжэ о... үшөөшье ондоо тобшололнууд хэгдэж...

ҮНЭН ЗҮРХЭНҺӨӨ ХӨӨРЭЛДӨӨ, ҺАНАМЖАНУУДАА ХУБААЛ...

Ахын районой арадай ажахын түрүүшүүлэй зүблөөн дээрэһээ хэгдэһэн тэмд...

Үнгэрһэн жэлэй үрэ дүн, мүн байгша ондо бэелүүлэгдэхэ гол зорилгонууд тус зүблөөнэй анхаралда табигдаһан байна. Эдэ шухала асуудалнуудаар арадай депутадуудай районно Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. Р. Монголов элидхэл хээ. Элидхэл дотор районой ажалшадай үнгэрһэн хүнгэн бэшэ жэлдэ бэелүүлһэн ажал хэрэгүүд, тэдэнэрэй түйлаһан амжалтанууд, ашаглагдаагүй арга нөөсэнүүд элирүүлэгдэһэн, олоной үзэмжэдэ табигдаһан байха юм.

Ахын районой гол һалбаринь мал ажал болодог гээшэ. Эндэ тиимэ барисатай, хараатай түйлалтануудай үшөөл түйлагдаагүй байһандань халагламаар. Хэды бэрхэшээлтэ байдалай ушарааашье һаань, хүдөө ажахын һалбари нэгэ газартаа байна бэшэ, бага багаханааршье һаа, тэрэмнай урагшаа дабшалта хэнэ гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэбэ. Жэлһээ жэлдэ мал ажалай продукци үйлэдбэрилгэ дээшэлнэ. Һүүлэй үедэ илангаяа һү һаалиин зарим тэды ургаһан байна. Адуу малай гарзалха ушар эли бодо хороогдоо. Тиихэдэ эхэ малһаа түл түрэсэ олоор абтадаг болонхой.

Түйлагдаһан иимэ амжалтануудһаа гадуур ашаглагдаагүй арга нөөсэнүүд, боломжонууд үшөөл олон бии гэжэ нүхэр Монголов онсолон хэлэбэ. Нэн түрүүн тоо бүридхэлгэ дутуу дундануудтай байһаар. Үнэтэй сэнтэйгээр худалдажа ебтаһан оньһон техникээ ашаг үрэтэйгөөр ашаглажа шаданагүйбди. Эдээндэ хайша хэрэгээр хандаха ушарнууд али олон дайралдана.

Үнгэрһэн жэлдэ районой нэгэшье колхозой абаһан социалис уялгаяа бэелүүлжэ шадаагүйнь харамтай. Зүгөөр ган гасуурта жэлдэ социалис уялгаяа бэелүүлһэн ажалша коллективүүд, колхознигууд, малшад яһала олон бии. Жэшээ болгон дурдабал, һү һаалиин фермэнүүдэй дундаһаа «Коммунизм» колхозой Хара-Хужарай, «Найрамдал» колхозой Хуургын фермэнүүдэй һаалишад нёдондо һайн амжалтатай хүдэлжэ, үндэр дүнгүүдые түйлаһандаа 1989 оной социалис мүрысөөндэ илагшад гэжэ тодоруулагдаба. Хара-Хужирай һү һаалиин фермын (даагшань С. Б. Гергенова) 6 һаалишад эршэмтэйгээр ажаллаһандаа һү ехээр һаажа, үнеэн бүриһөө тугал түлжүүлһэн байха юм.

Хуургын фермын 4 һаалишад эбтэй эетэйгээр хүдэлжэ, фермээрээ үнеэн бүриһөө 1302 килограмм һү һааһан габьяатай.

Район дотороо дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ илажа гараһан эдэ коллективүүдтэ РАПО-гой зүгһөө дамжуулгын улаан вымпел, мүнгэн шан барюулагдаһан байна.

Мүн түрүү һаалишадта, трактористнуудта, автомашинын жолоошодто «районой чемпион» гэһэн нэрэ зэргэнүүд олгогдобо. Тэдэнэрэй дундаһаа «Найрамдал» колхозой һаалишан С. Л. Торпинкеева, малшан В. С. Хамаганов, Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой малшан Л. М. Галсанов, тракторист Б. Ж. Хандаков, «Улаан-Аха» колхозой жолоошон Ц. Е. Дамбаев гэгшэдые онсолон нэрлэбэ. Эдэ түрүүшүүлдэ тус тустань 100 түхэригэй мүнгэн шан, КПСС-эй райкомой, райгүйсэдкомой зүгһөө Хүндэлэлэй грамотанууд барюулагдаа, чемпионой улаан лентэнүүд зүүлгэгдээ, тэдэнэрэй нэрэнүүдынь районой Хүндэлэлэй самбарта бэшэгдээ.

Саашань элидхэлшэ барилгын болон промышленна эмхинүүдэй ажал дээрэнь тогтоходоо, Ахын барилга-заһабарилгын участок, «Аха» гэжэ кооператив, районой типографи, зайн галай районно эмхи һайнаар хүдэлжэ гараа гэжэ тэмдэглээ. Ахын барилга-заһабарилгын участогай, типографиин коллективүүдтэ КПСС-эй райкомой болон райгүйсэдкомой зүгһөө дамжуулгын улаан тугууд барюулагдаһан байна. РСУ-гай хүдэлмэрилэгшэд гэр, байрануудые заһабарилха, шэнээр бодхоохо талаар түсэбөө 130,7 процент бэелүүлжэ шадаһандаа, иимэ үндэр хайрада хүртэхэ аза талаантай байшоо. Энэ участогайхид байгша ондо 1 миллион 150 мянган түхэригэй барилга хэхээр хараална. Эдэнэр нёдондо арендэнэ подрядай гуримаар ажалаа эмхидхэдэг болонхой.

Хүн зониие хангаха талаар Ахын райпогой коллектив нёдондо жэлдэ эд бараа худалдаха түсэбөө 111,3 процент дүүргэһэндээ, баһал эрхимүүдэй тоодо ороо. Мүн тиихэдэ районой хэлхээ холбооной таһагайхид, киногой дирекци һайнаар хүдэлжэ гараа гэжэ эндэ дурдагдаа.

Арбан хоёрдохи табан жэлэй түгэсхэхы жэлдэ район соо хэгдэхэ ажал угаа ехэ гэжэ нүхэр Монголов хэлэбэ. Байгша ондо партиин XXVIII съезд хүдэлмэреэ эхилхэнь. Энэ түүхэтэ ушарые ажалай амжалтаар угтахын тула ахынхид абьяас ехэтэйгэр хүдэлхэ, ашаглагдаагүй арга нөөсэнүүдээ гүйсэд элирүүлэн ашаглаха аргатай байһанаа мэдүүлхэ гэжэ элидхэлшэ түгэсхэлдөө хэлээ.

Удаань үгэ абаһан «Улаан-Аха» колхозой ахамад зоотехник Ш. Ш. Будаев энэ жэлэй малай үбэлжэлгын ябаса дээрэ тогтоходоо, саһанай ехээр ороһон дээрэһээнь бэрхэшээлтэй байдал тохёолдонхой гэжэ мэдүүлбэ. Тэрээнһээ гадуур шэнэ онол аргаар ажалаа эмхидхэхэ тушаа хэлсээмнай хэрэг дээрээ бүтээгдэнэгүй. Мал ажалда оньһон техникэ нэбтэрүүлэгдэнэгүй. Орлиг һууринай олон тоото кабинедууд соо һуудаг районой ноёд манай ажахын малшадаар тон үсөөн ябадаг, тэдэнэй эрхилжэ байһан хүдэлмэреэрнь, байра байдалаарнь һонирходоггүй гээд тэрэ шүүмжэлээ. Телефоноор хонходоод, даабари, захиралтануудые үгэһэн зандаа. Саашань нүхэр Будаев Хойто голой аршаан дээрэ малшадай, колхознигуудай амарха тусхай байрануудые түхеэрбэл, һайн байһан тушаа һанамжаяа хубаалдаба.

— Нёдондо жэлһээ хойшо манай Бүгсөөнэй малшад арендэнэ харилсаагаар хүдэлдэг болобобди гэжэ ойлгоо һэн. Үнэн дээрээ ямаршье хубилалта болоогүй. Хайшан гэжэ ажаллахаяашье мэдэнэгүйбди. Бидэндэ энээн тушаа ойлгуулжа үгэхэ хүншье олдодоггүй, —гэжэ «Туяа» колхозой малшан В. В. Балданов үгэеэ эхилээ.—Манай нютагта байгаали хамгаалха асуудал оройдоошье шиидхэгдэнэгүй. «Саяан» гэжэ Замартада байдаг артелиинхид, Эрхүү областиин, Түнхэнэй районой хүнүүд элдэб янзын автомашинануудаар, мотоциклнуудаар үдэр, һүнигүй гүйлгэлдэжэ, загаһа нугаһыемнай, ан гүрөөлыемнай хайра гамгүйгөөр хюдана. Энэ мэтые хорихо арга үгы юм гү?— гэбэ.

«Туяа» колхозой түрүүлэгшэ В. Л. Арданов өөрынгөө ажахын малшаниие халуунаар дэмжээ. Бүгсөөндэ тусхай экспедици хүдэлнэ. Тэдэнэр газар дайда һэндээхэ, эбдэхэ гээшэнь ушаргүй. Экспедициин малтаһан нүхэн руу адуу мал олоороо орожо үхэнэ. Эдэнэрэй Бүгсөөндэ байһанай хэрэгтэй юм гү? Хэрбээ тэдэниие байлгаха гээ һаа, эбдэһэн, һандаргаһан газараа дахин һөөргэнь һэргээхыень эрилтэ табиха шухалада тоологдоно.

Нүхэр Арданов саашань үгэ хэлэхэдээ, РАПО-гой мэргэжэлтэд мүнөө сагай эрилтэдэ харюусамаар ажалланагүй гэжэ шүүмжэлбэ. Эдэнэр дулаан кабинедууд соо миин һуужа, үдэрөө үнгэргөөд лэ, ямаршье юумэнэй түлөө харюусангүйгөөр айхабтар ехэ салин хүлһэ абана. Жэшээлхэдэ, РАПО-гой инженер-барилгашан Е. Д. Цыдыпов, инженер-механик С. С. Мунконов гэгшэд кол-

Соведүүдэй ... хүдэлмэри

...МХИДХЭЛЭЙ ҮНДЭР ХЭМЖЭЭНДЭ

дэ арадай депутадта кандидадые һайнаар бодомжолжо, шэлэжэ абаха арга боломжонууд олгогдоо бэлэй.

Манай сомоной Соведэй дэбисхэр дээрэ Уланхаанай сомоной Соведэй арадай депутадуудые һунгаха 20 округ байгуулагдаа һэн. Январиин 4-нэй байдалаар эдэ округуудтамнай арадай депутадуудта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэһэн 22 хүн бүридхэлдэ абтаад байгаа. Эдэнэймнай тоодо Уланхаанай совхозой ажалшад, худоогэй интеллигенциин түлөөлэгшэд болон бэшэшье хүдэлмэрилэгшэд оролсоно. Тиихэдэ олон коммунистнууд, үйлэдбэриин түрүүшүүл, нютаг соогоо хүндэтэй болоһон эрхэтэд депутадта кандидадуудаар мүн лэ дэбжүүлэгдээ һэн.

Гэхэтэй хамта, районно Соведтэ арадай депутадуудые һунгаха 26, 27, 28-дахи округуудаар арадай депутадта 4 кандидат бүридхэлдэ абтаа һэн. Эдэмнай КПСС-эй Хурамхаанай райкомой нэгэдэхи секретарь Ю. И. Алексеев, Уланхаанай совхозой директор Д. А. Бадмаев, Уланхаанай совхозой Хуллэгэй тракторно-таряан ажалай бригадын бригадир В. Я. Молчанов, Уланхаанай совхозой ахалагша хонишон Э. Е. Лоргоктоева гэгшэд болоно.

Эдэ нүхэд тухай богонихоноор хөөрэхэ болоо һаа, иимэ. Һүүлэй жэлнүүдтэ районой партийна организациие Ю. И. Алексеев муу бэшээр хүтэлбэрилнэ гэжэ сэхэ хэлэхэ байнаб. Эдэ жэлнүүдтэ район дотор үйлэдбэриин, социальна хүгжэлтын, нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, хубилган шэнэдхэлгын шухалын шухала асуудалнууд шиидхэбэринүүдээ оложо байнхай. Эндэ районой партийна организациин эмхидхэхы үүргэ тон ехэ.

В. Я. Молчанов совхозой тракторно-таряан ажалай бригадые һүүлэй жэлнүүдтэ хүтэлбэрилхэ зуураа, ажахынгаа агрономическа албантай, мүн механизаторнуудтаяа хамта газараа зүбөөр элдүүрилжэ, таряанай нилээд ехэ ургаса абадаг болоо. Хэнэйшье мэдэһээр, манай Уланхаан нютагай эрхэ байдалда таряанай үндэр ургаса ургуулхань тон хүшэр юм.

Э. Е. Лоргоктоева ажахымнай эрхим хонишодой нэгэн гээшэ. Тэрэнэй хүтэлбэрилдэг отарын коллективэй гэшүүд жэл бүри түл абаха, нооһо хайшалха түсэбүүдээ үлүүлэн дүүргэдэг заншалтай.

Эдэ үдэрнүүдтэ Уланхаан һууринай агитпунктда хүн олоор ерэжэ байгаа. Нютагаймнай зон ямар кандидадуудай түлөө дуугаа үгэхэ байһанаа хүсэд һайнаар мэдэжэ абаа. Һунгалтын асуудалаар эндэ тусхай литература табигданхай. Тиихэдэ агитпунктда харюусалгатай хүнүүд ээлжээгээр дежурложо, һунгагшадай али болохо асуудалнуудта харюусаа.

Тиихэдэ 20 агитатор томилогдонхой. Эдэнэймнай олонхинь нютагай һургуулиин багшанар. Тэдэнэрнай айлнуудаар ябажа, зондо депутадта кандидадууд тухай хөөрэжэ үгөө, һунгалта үнгэргэхэ гуримуудтай танилсуулаа, тэдэнэй асуудалнуудта харюусаа. Агитаторнуудай уялгануудаа һайнаар дүүргэв. Агитаторнуудаймнай дунда арадай депутадта кандидадуудай этигэмжэтэ нюурнууд болоһон нүхэд бии һэн.

Нютагай дунда һургуулиин багша З. Н. Очиров агитаторнуудай коллективые хүтэлбэрилнэ. Д. Б. Балданов, Н. Д. Надмитов, Е. Г. Хуриганова болон бусад агитаторнууд уялгануудтаа тон харюусалгатайгаар хандадаг байгаа.

Гадна һунгуулиин комиссиин хүдэлмэри тухай һайшаалай үгэнүүдые хэлэмээр. Дээдэ-Баргажанай ойн ажахын харуулшан В. Г. Хуриганов комиссие толгойлно.

Тиигэбэшье урдамнай һунгалтаяа амжалтатайгаар үнгэргэхэ зорилго һанааемнай зобоодог һэн. Һунгагшадые уулзалгануудта эдэбхитэйгээр хабаадуулха гээшэ мүн лэ манай гол шухала уялга байгаа. Депутадуудта кандидадуудтаа үгэхэ захянуудые бэлдэлсээ һэмди. Энэ талаар һунгагшадтамнай зарим тэды дүршэл бии. Юуб гэхэдэ, бидэ СССР-эй арадай депутадуудые һунгаһанаа мартаагүйбди.

Бидэ урданайнгаа алдуунуудые дабтахагүйн тула нэн түрүүн агитаторнууд болон политинформаторнуудайнгаа хүдэлмэриие бүри һайжаруулха, эдэбхижүүлхэ, һунгалта тухай Хуулинуудые зондоо һайнаар ойлгуулжа үгэхэ гэжэ оролдообди. Энэ ехэ эмхидхэлэй, ойлгууламжын хүдэлмэриин ашаар һунгалта эмхитэйгээр үнгэрөө, дэбжүүлэгдэһэн кандидадуудай олонхинь депутадууд болоо.

Д. ЖИГЖИТОВА,
Хурамхаанай районой Уланхаанай сомоной Соведэй гүйсэдкомой секретарь.

ОЁДОЛШОД

...йлэдбэриин «Туяана» нэгэдэлэй Гусиноозерск... коллектив һүүлэй жэлнүүдтэ урагшатайгаар ... даабаринуудаа сүм бэелүүлнэ. Ингэжэ ажа... эрхэ байдалда ажаллажа бэйһэн филиа... олзо абадаг болоо. Эндэ эрэшүүлэй, эхэ..., унтариин хэрэгсэлнүүдые оёдог байна.

... дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ унтариин хэ... оёдог цехэй коллектив шалгарна. Тус цехэй оё... Дамбаева, Ф. И. Черных, О. Н. Вершинина ... бүриин даабари 150—180 процент дүүргэжэ, ... жэлэй тоосоогоор ажаллажа байна. Тэдэ... хүдэлһэнэй ашаар цехэй коллектив ... дүүргэнэ. Гадна наһанайнгаа амаралтада ...дууд, нарай үхибүүдтэеэ һууһан эхэнэрнүүд ... цехэй даалгабаряар продукци оёдог, арадай ... бусад эд бараа үйлэдбэрилнэ.

... худалэгшэд цехэй түсэбөө дүүргэхэ хэ... үзүүлнэ. Энэнь мандашье, тэдэнэртэшье оша... Гэнсал дутагдал гэхэдэ, бүд абаашаха, бэлэн ... автомашинагүйбди. Тиимэһээ энэ асуудалые ... түргэнөөр шиидхээ һаа, һайн һэн,— гэ... А. Бурлакова хэлээ һэн.

... ДЭЭРЭ: гэртээ байгаад худэлэгшэд З. Гафурзя..., Е. Григорьева, В. Кузьмина, А. Романова, ...; Ф. И. Черных.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

ТАСС — АПН
ХИЛЫН СААНАҺАА

...ООРОНДЫН КОНФЕРЕНЦИ

...ТОН. Хэмэл одо... үргэн ехэ хэлхеэ ... хүгжөөл... техниче... юри... мэдээ... хоорондын ... абалсалга... хүгжөөлгын ... — эдэ бү... эндэ боло... хабаадал... «...тник—9» гэжэ ... конференци ... хэлсэгдэнэ. ... замбуулинай ... США-... Дэн Ку... хабаадаг... «Ерээ... жэлэй бэшэ, ха... жэлэй эхиндэ ... зорилгонуудые хаража үзэхэ» уряатайгаар хандаһан байгаа.

ТАСС-ай генеральна директор Л. П. Кравченкын үмэнэһөө конференци дээрэ табигдаһан элидхэл ехэ анхарал табиба, һонирхол үүсхэбэ. Хэмэл ододой хэлхеэ холбооной өөһэдын түхеэрэлгэтэй болохо эрхэ дэлхэйн табан информационно агентствануудай нэгэн болохо ТАСС-та олгохо тухай шиидхэбэри СССР-эй Хэлхеэ холбооной министерство абаба гээд тэрээн сооһо мэдээсэгдэнэ. Энэ шиидхэбэринь дэлхэй дээрэхи ажал ябуулгада онсо өөрсэ шухаг байна, мэдээсэлнүүдые халан абалсалгада Совет гүрэнэй шэнээр хандажа байһые элирхэйлэн гаршална.

КПЧ-гэй ТҮРҮҮЛЭГШЭ ҮГЭ ХЭЛЭБЭ

ПРАГА. КПЧ эмхидхэлэй хубилган шэнэдхэлгэеэ түгэсхэжэ байна, ондо ондоо һанал бодолтой байгуулалтада һууриян тодорхойлхо байһанаа мэдэрнэ, урдынгаа алдуу эндүүнүүдые заһаруулжа, бодото ажал ябуулгаяа шэнэ ёһонуудта үндэһэлхые оролдохо байна гэжэ партиин түрүүлэгшэ Л. Адамец Прагын районуудай нэгэндэ болоһон партийна конференци дээрэ үгэ хэлэхэдээ мэдүүлээ. Олон жэл соо зонхилон хүтэлбэрилгын бэелүүлэгдэһэнэй һүүлээр эхин эмхинүүд бэеэ дааһан политическэ хүдэлмэри ябуулжа һуража байна. КПЧ-гэй районно конференцинүүд энээниие баталаа. Һунгалтада бэлэдхэлэй үедэ партиин программын ямараар бэелүүлэгдэжэ байһаниинь зүбшэн хэлсэгдээ, мартын 31-дэ нээгдэхэ ёһотой Чехиин ба Моравиин Компартиин учредительнэ съездын делегадууд һунгагдаа.

...ОРОНОЙ ХЭЛСЭЭНЭЙ ҮНДЭҺӨӨР

...БААТАР. СССР-... болон ...тельствын хоо-... ойлголсоһоной ... 1991—1992 онууд... газар дээрэһээ ... бүрин хүсэ... дөөр гаргагдаха байна. Тиихэдэ 1991 ондо — совет сэрэгүүдэй гол бүлэг, харин 1992 ондо материальна хэрэгсэлнүүдые зөөжэ ябадаг сэрэгэй частьнууд гаргагдаха.

ГҮРЭНЭЙ СУГЛААНАЙ СЕССИ

БУДАПЕШТ. Венгриин Республикын Гүрэнэй суглаанай февралиин сесси эндэ хүдэлмэреэ дүүргэбэ. Парламентда национальна үсөөнхиин түлөөлэгдэхэ болоһонтой дашарамдуулан, Конституцида заһабаринуудые хэхэ, ороноо хамгаалха ба эрдэм һуралсал тухай хуулинуудта хубилалтануудые оруулха тухай правительствын табиһан дурадхалнуудые депутадууд зүбшэн хэлсэһэн байгаа.

Парламентын депутадууд олонхиин дуугаар Конституцида заһабаринуудые оруулба.

Республикын президентые һунгаха тухай асуудалаар дуугаа үгэлгэ үнгэргэгдөө: тэрэ республикын бүхы эрхэтэдэй гү, али парламентын гэшүүдэй сэхэ дуугаа үгэлгөөр һунгагдаха ёһотой гү? Олонхиин дуугаар Гүрэнэй суглаан президентые сэхэ һунгалтаар һунгахые шиидхээ.

Эрдэм һуралсал болон ороноо хамгаалха тухай хуулинуудта заһабаринуудые депутадууд оруулһан байгаа.

...УЛЗАЛГА ...ЭГДЭБЭ

...ЕТТЭ. Европодохи ... аюулгүй байдалай ба харил... талаар зүб... хабаадаг оронуудай ... үдэрэй уул... залга Мальтын нииславл хотодо нээгдээ. Австриин, Кипрэй, Лихтенштейнэй, Мальтын, Сан-Мариноын, Швейцариин, Швециин, Финляндиин, Югославиин гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүд тэрэнэй хүдэлмэридэ хабаадана.

Европодо этигэл найдал ба аюулгүй байдал тухай асуудалнууд, мүн тэрэшэлэн 1990 ондо Европодохи аюулгүй байдалай ба харилсаа холбооной талаар зүблөөндэ хабаададаг гүрэнүүдэй ба оронуудай правительствануудай толгойлогшонорой уулзалга үнгэргэхэ тухай Михаил Горбачевой дурадхалые тэдэнэр зүбшэн хэлсэхэ юм.

Үнэр баян үндэһэн хэлэн

5. ЗАРИМ НЮТАГ ХЭЛЭНҮҮД ТУХАЙ

УРДА БУРЯАДУУДАЙ ДИАЛЕКТНҮҮД

(Үргэлжэлэл. Эхининь январиин 25, 28, 30-най, февралиин 14-нэй номернуудта).

Энээнэй урда тээхи статья соогоо хөөрөөнэй буряад хэлэн мүнөө үедэ баруун, зүүн, урда буряадуудай — иимэ гурбан бүлэг нютаг хэлэнүүдһээ бүридэнэ гэжэ тэмдэглээд, тэдэнэй онсо илгаанууд тухай тобшоор бэшэһэн, мүн тэдэ гурбан бүлэг диалектнүүдтэ ородог нютаг нютагай хэлэнүүдые дурдаһан байнабди. Саашадаа тус нютаг хэлэнүүдһээ заримыень абажа, шэнжэлэн харуулха зорилготойбди. Тиихэ зуураа, нютаг хэлэнүүдэй үгын сангай (лексикын) баялигые гол түлэб харуулха гэжэ оролдохобди. Энээнэй тулада, буряад нютагуудаар ябахадаа бэшэһэн домог түүхэһээ, үльгэр, таабариһаа, юрын хөөрөөнһөө зарим жэшээнүүдые шэлэн абажа, тэдэ зоной өөһэдынь хэлэдэг янзаар газетэдээ толилхобди. Тиигээ һаа, үндэһэн буряад хэлэнэймнай тусгаар өөрын маяг шэнжэтэй, үнэр баян байһаниинь элеэр харагдаха бээ гэжэ һанагдана.

Мүнөө энэ тэмдэглэл соогоо цонгоолнуудай нютаг хэлэн тухай тогтон бэшэнэбди.

ЦОНГООЛНУУДАЙ НЮТАГ ХЭЛЭН ТУХАЙ

СЭЛГЕЭ һайхан Сэлэнгэ, Хёлго, Сүхэ мүрэнүүдэй эрье зубшан, Хяагтын болон Сэлэнгын аймагуудай үргэн дэлгэр уужам дайдада, мүн Бэшүүрэй аймагай зарим нютагуудта цонгоол угай олохон зон үнинэй һууриижанхай.

Цонгоолнууд XVII зуунай үеэр урда Монгол оронһоо ишэ нүүжэ ерэһэн түүхэтэй юм. Тэрэ гэһэнһээ хойшо, илангаяа Хитад Росси хоёрой хоорондо хилэ хайшын табигдаһанай һүүлээр цонгоолнууд өөһэдынгөө уг гарбалайхин — халха монголнуудтай тон бага холбоо барисаатай боложо, ондоо шэнэ оршон байдалда ороод, өөһэдынгөө онсо өөрэ нютаг хэлые хүгжөөн байгуулаа. Тиихэ зуураа, тус нютаг хэлэн буряад хэлэнэй нүлөөдэ нилээд ороһон, мүн Совет засагай үеын шэнэ үгэнүүдээр, тэрэшэлэн ород үгэнүүдээр баяжаһан байха юм.

Энэ нютаг хэлые литературна буряад, монгол хэлэнүүдтэй сасуулжа үзэбэл, онсо илгаатай зүйлнүүд нилээд үзэгдэнэ. Нэн түрүүн лексикынь (үгын сангай) талаар абажа харахада, буряад литературна хэлэндэ байдаггүй гү, али ондоогоор хэлэгдэдэг үгэнүүд цонгоолнуудай нютаг хэлэндэ үсөөн бэшэ дайралдана. Хэдэн жэшээ харуулаябди. Мал тухай үгэнүүд: сынэг (жэл үлүүтэйхэн болоһон һэрхэ), хүрвэ (үбэл түрэһэн хурьган), байча (литературнаар: гүйдэлтэй морин), хүхэл (литературнаар: моринай һамбай), туридха (туража үхэһэн хониной арһан), голхо (моринай туруунай дээрэхэнэ байдаг заахан яһан), хүхэ (хони, ямаанай туруунай дээрэхи заахан яһан) гэхэ мэтэ. Ажаһуудалда хабаатай үгэнүүдһээ абаябди: дунгуруй (литературнаар: тэргын мөөрэ), дзулвадха (сайн арһан туулмаг), агсаа (заахан бүд туулмаг), нүмөгэн (литературнаар: һэлдэн), тээгэ (литературнаар: үүдэнэй шэбхэ), улаадха (зун алаһан гүрөөһэнэй арһан), борлоовко (намар алаһан гүрөөһэнэй арһан), хотли (жэл болоһон залуу тарбаган), даар (барсайгаад хүрэһэн мүльһэн), хуйлаас (эртэ хабар гү, али намартаа ородог хабтагай томо саһан), чэмхэмэл (урдань хүдэлмэридөө үмдэдэг байһан эхэнэр гутал), балгас (зуһалан гэр), сабха (вилкэ), хянгар (лабшаа хэршэдэг томо хутага), харганаа (веник), цомхор сүхэ (түлеэнэй һүхэ), бойтог (гутал), тотооджо (эхэнэр үмдэн), хогжоруутаха (литературнаар: сахалайтаха) г. м. Түрэл гаралай тухай үгэнүүд: баавай (эгэшэ), аавагай (аха), эмэгээ (абын эжы), увэгээ (абын аба), дундай (дунда эгэшэ), буцамал (нүхэрһөө һалаһан һамган), ахай (ахын һамган)[1]. Ургамалай нэрэнүүд: шара цэцэг (литературнаар нямняа), наран цэцэг[2] (ородоор: мак полевой), шаралджаа (литературнаар: урмэдэһэн), буйлөөс (томо боро модон). Элдэб үгэнүүд: джурджааха (зумбараагай хүүхэ), хаваргаа (литературнаар: хүдэри), садосо (гол мүрэнэй урдаһан хуушан һудал), шаргалаг (литературнаар: алгана), нуурны хүтэгэр (литературнаар: хөөлэнтии), уялдаха (литеартурнаар: оролдохо), ухаадаха (яараха) гэхэ мэтэ.

Дээрэ дурсагдаһан зарим онсо өөрэ тусгаар үгэнүүдһээ гадна, мүн тогтомол холбоо үгэнүүд (фразеологизмууд) цонгоолнуудай нютаг хэлэндэ баһал олон бии. Жэшээлхэдэ: аман дээр байха (тайлбарилан хэлэбэл: хододоо хэлэгдэдэг), ясны хүлөс гараха (ехээр хүдэлмэрилхэ), амисхаа дабхацаха (литературнаар: амисхал хөөрэхэ, монголоор: амьсгаа бөглөрх). Мүн зарим үгэнүүд цонгоол, монгол, буряад хэлэнүүдтэ адляар хэлэгдэдэг аад, ондо ондоо удхатай байдаг. Жэшээнь, толи гэһэн үгэ дурсагдаһан гурбан хэлэнүүдэй алиндаһьшье бии, теэд цонгоолнуудай нютаг хэлэндэ энэ үгэ ханын часай маятник гэһэн удхатай, харин монгол хэлэндэ — гэрэл, литературна хэлэндэ — словарь гэһэн удхатай байха юм. Цонгоолнуудай нютаг хэлэнэй хоёрдохи онсо өөрэ зүйлынь гэбэл, бэшэ буряадуудай нютаг хэлэнүүдтэ орходоо монгол үгэнүүд олон байдаг. Жэшээлбэл, цонгоолоор амджиха, монголоор амджих, литературнаар — үрдихэ; цонгоолоор үрөм, монголоор өрөм, литературнаар — хүшөөһэн; цонгоолоор үргөс, монголоор өргөс, литературнаар — шэртэһэн; цонгоолоор нүхөөс, монголоор нөхөөс, литературнаар — халааһан; цонгоолоор, монголоор бортого, литературнаар — тодхуур; цонгоолоор, монголоор яндан, литературнаар —хоолой (пэшэнгэй), цонгоолоор гэчы, монголоор гичий, литературнаар — үлэгшэн (нохой); цонгоолоор чаралха, монголоор чарлах, литературнаар — хашхарха; цонгоолоор ангаха, монголоор ангах, литературнаар — үндаа хүрэхэ; цонгоолоор годзойхо, монголоор годзойх, литературнаар — байха (зогсохо) гэхэ мэтэ.

Тиимэ болохолоороо, цонгоол хэлэн[3] дотор монгол үгэнүүд нилээд олон ушарна. Гэбэшье, энэ нютаг хэлэн мүнөө үедэ монгол хэлэнэй һалаа бэшэ, буряад хэлэнэй һалбаринь мүн. Юундэб гэхэдэ, буряад зонтой гурбан зуугаад жэлэй туршада суг хамта һууха зуураа, цонгоолнууд буряад хэлэнэй нүлөөн доро, энэ хэлэндэ дүтэрхы өөрынгөө нютаг хэлэ бии болгоо. Энэ хугасаа дотор цонгоолнуудай хэлэн илангаяа лексикын талаар буряадуудай хэлэндэ дүтэ болоһон байна. Тиимэһээ литературна буряад хэлэндэ байдаг аад, монгол хэлэндэ байдаггүй олохон үгэнүүд цонгоолнуудай нютаг хэлэндэ үзэгдэнэ. Жэшээнүүд: литературнаар һэрбээ (загаһанай), цонгоолоор сэрвээ, монголоор дживэр; литературнаар ууранг (үнеэнэй), цонгоолоор ууранг, монголоор джилвэ; литературнаар, цонгоолоор хүндэлхэ, монголоор — гийчлэх; литературнаар, цонгоолоор ойлгохо, монголоор — ухах; литературнаар хөөрэхэ, цонгоолоор хөөрхэ, монголоор — ярих; литературнаар хүбхэн, цонгоолоор хүбхө, монголоор — гүргүулын сүүл; литературнаар сохихо, цонгоолоор цохихо, монголоор дзодох гэхэ мэтэ.

Зарим цонгоол үгэнүүд литературна буряад хэлэнэй нүлөөдэ орожо, ондоо удхатайгаар хэлэгдэдэг болонхой. Жэшээлхэдэ, баахан гэжэ үгэ литературнашье, цонгоол, монголшье хэлэнүүдтэ бии. Теэд энэ үгэ цонгоол, литературна буряад хэлэнүүдтэ «багахан» гэһэн, харин монгол хэлэндэ «ехэхэн» гэһэн удхатайгаар хэрэглэгдэдэг байна; тойво гэжэ үгэ литературнаар, мүн цонгоолоор «һаад» гэһэн удхатай, харин монголоор «томо, мандагар» гэһэн удхатай. Иимэ жэшээ үсөөн бэшэ байха юм.

Литературна хэлэнэй зүгһөө үгын сангай талаар нүлөөгэй үзэгдэлые, мүн адли удхатайгаар хэлэгдэдэг ондо ондоо үгэнүүдшье (синонимууд) гэршэлнэ: анаха, нарилха; үсөрхө, цобхорхо; ходжихо, шүүхэ; хамаатан, түрэлтид; хаг, удааджа; ухана, тэхэ; улабча, дүрөнхэ; царцаа, тарчаа сэлихэ, дэлгэхэ, мэлхы, баха; хаца, чүлөө; саднаг ,гадас; хөөхэ, тууха; шалбалха, шулгалха мэтын цонгоолнуудай дунда хэлэгдэдэг синонимуудай түрүүшынхинь (анаха, үсөрхө, ходжихо, хамаатан, хаг, ухана, улабча г. м.)— монгол үгэнүүд, хоёрдохинь (нарилха, цобхорхо, шүүхэ, түрэлтид, тэхэ г. м.)— буряад үгэнүүд байха юм.

Эдэ бүхы баримтанууд буряад хэлэнэй зүгһөө цонгоолнуудай нютаг хэлэндэ нилээд нүлөөлжэ байһые гэршэлнэ.

Цонгоол буряадуудай нютаг хэлэн эгээн түрүүн өөрынгөө дотоодын арга боломжонуудые хэрэглэжэ, мүн шухала үгэнүүдые ондоо хэлэнүүдһээ абажа баяжадаг байна.

Дотоодынгоо арга боломжо хэрэглэжэ, нютаг хэлэнэй баяжадагые ургамалай нэрэнүүдэй жэшээ дээрэһээ абаад үзэебди.

Хэнэйшье мэдэһээр, элдэб бодосууд болон үзэгдэлнүүдтэ нэрэ үгтэхэдөө, эдэнэй али нэгэн шэнжэ шанарынь хараада абтадаг гээшэ. Ургамалнуудай нэрэнүүдые ажаглажа үзэхэдэ, тэдэнэр иимэ шэнжэ шанараараа нэрлэгдэнэ: нэгэдэхинь, үнгэ зүһөөрөө (ногоон солоом «зелёнка», шар цэцэг «одуванчик»); хоёрдохинь, түхэл маягаараа хэлэгдэнэ (шүхэр цэцэг «повилика», хуцын хууха «мак голостебельный»); гурбадахинь, хадхадаг, халаадаг шанараараа (шэвээхэй «ковыль-волосатик», халагай «крапива») гэхэ мэтээр нэрлэгдэнэ.

Тиимэ болохолоороо, ургамалнуудай элдэб түхэл шэнжэнь хараада абтажа, тэдэнэй ямар нэгэн шанараарнь нэрэ үгтэдэг байна.

Нютаг хэлэнэй лексикын баяжадаг нүгөөдэ арга замынь — ондоо хэлэнүүдһээ үгэнүүдэй абтадаг ушар мүн.

Үни заяанһаа хойшо ородуудтай зэргэлжэ һуудаг туладаа, цонгоолнууд ород хэлэнһээ олохон үгэнүүдые абаһан байна. Жэшээлхэдэ: дзэмзеэ «изба», баариг «варежки», коовшог «ковш», орсоохо «рассоха», гараавал «грабли», гүүльвэ «картофель», дзаалиж «залежь», үспеэлхэ «успевать», маяялха «маяться», пущай «пусть» гэхэ мэтэ. Хитад хэлэнһээ (монгол хэлээр дамжан): гампандза (мяха хэршэдэг хабтагай), галуудза (лабшаа хабтагайлдаг монсогор модон), гоймон (вермишель), боово (эдеэн), хаваа (заахан нохой), маюудза (эмээлэй) гэхэ мэтын үгэнүүд; түгэд хэлэнһээ: шал (поол), авагас, махавад мэтын үгэнүүд цонгоолнуудай нютаг хэлэндэ ороһон байна.

Цонгоолнуудай нютаг хэлэн манай литературна хэлэнһээ ашагүйхэн илгаатай байха зуураа, сартуул болон хамниган буряадуудай нютаг хэлэнүүдтэй ехэхэн адлирхуу юм. Нэн түрүүн абяануудай талаар абажа үзэебди. Хэрбээ литературна буряад хэлэндэ һ абяан үгүүлэгдэдэг һаа, хамниган, цонгоол, сартуулнууд с абяатайгаар ярилдана. Жэшээлхэдэ, литературнаар: һара, һү, тоһон, алирһа, һүдэн, үбһэн, үһэн, һүүл гэхэдэ, цонгоол, сартуулаар болон хамниганаар: сара, сүү, тосо, алирса, сүдэ, үвөсө, үсө, сүүл гэнэ.

Литературна хэлэнэй **с, ш, з, ж** абяануудай орондо дурсагдагша нютаг хэлэнүүдтэ **ц, ч, дз, дж** абяанууд үгүүлэгдэнэ. Жэшээнь, литературна хэлээр сэсэг, басаган, сагаан, самса, эгэшэ, аша, шүдэр, баяшуул, зөн, зүб, зургаа, эжы, жэл, боролжо гэхэдэ, цонгоол, сартуул, хамниган буряадууд цэцэг, бацаган, цагаан, цамца, эгэчи, ачи, хүдөр (хамниганаар чидөр), баячуул, дзон, дзүб, дзургаа, эджы, джил, борольджи гээд хөөрэлдэнэ.

Мүн тэрэшэлэн хамниган, сартуулнуудай хэлэдэг олохон үгэнүүд цонгоол хэлэндэ ехэ адлирхуу юм. Жэшээлбэл, ергэ (литературнаар: эрье), мойл (литературнаар: мойһон), хавирга (литературнаар: хабһан) гэхэ мэтын үгэнүүдые хамниганнуудшье, цонгоол, сартуулнуудшье хэлэдэг байна.

Тиимэһээ цонгоол, сартуул, хамниган хэлэнүүдые хоорондоо эгээн дүтэрхы нютаг хэлэнүүд гэжэ тэмдэглэнэбди. Энээниие **урда талын буряадуудай** бүлэг диалект гэжэ нэрлэхэдэ болоно.

Эндэ Хяагтын аймагай цонгоолнуудай өөһэдынь хөөрэлдэдэг нютаг хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн зүйлнүүдые толилнобди.

МӨӨРӨӨЧЫНХИНЭЙ УГАЙ ДОМОГ

Энэ Мөөрөөчө нютогто Үхён найман тан гурван дзуун джил сууна. Үхён гээч найман хүвүүнты байгаа. Долооно эхэнэрты хүүхэдты байгаа. Нэгэнэ лама болчосон—эхэнэры аваагүй. Гурван дзуугаад джилы цаад тээ Монголоос ерсэн түүхэты. Бии юсөдти үеб. Дээд талана арва гаран үе болчоо гэдэг. Урда үвөр талаас ерээ гэдэг сэн. Юунд ерээб? Нэгэ ноён ганца хүүхэнты байгаа. Угсаагаа дагаджи байгаа: ноёны хүвүүн ноён болхо.

Монголдо дзонни хоёр аньди болоо. Нэгэ аньдина: «Үхён гээч хүүхэн хүнээс гарсан ем. Үхёнүйг ноён бологкогүй» гээ. Энэ ондоо уг саагааны хүн гэджи.

Цугалгаан (цугалаар) болоо. Үхёнүйг суулагкагүй гээ. Алхадаач болхо байгаа. Цугалаар болджайхад хойноно нүхэрөнө суугаад, Үхёнүйгөө хутаганд ем бэдчихисэн байгаа. Юу бэчээ гээчэб нүхөрөм гээл, хутагаа аваал (литературнаар: абаад лэ.—Ц. Б.) хархадана: «Ехэ цагаан ергэ үнөөдөр алаккэджайна» (литературнаар: алаха гэжэ байна). Үхён таадж мэдээ: «Намайч алаккэджайгаа байна» гэджи.

Үхёнч доогуур суугаа, цуглаарт. Хутагаа согольдж абаал, хумасаа абчайгаал (литературнаар: абажа байгаад лэ), нүхэрүйгөө бэчисэн номыно харджайгаа, умашджайгаа. Дурагүй талына дзон: «Энэ ехэ цугалаар дээр чии юунд хумасаа абчайвач?! гээ. Тэгээд Үхёнч хэлээ: «Сайн санасан гадзар сахолоо абдаг, муу санасан гадзар хумасаа абдаг. Тэрны учар дээрээс хумасаа аваб» гээл (лит. гээд лэ), тэр цагаараа мориндоо мордоодол, энэ гадзар ерсэн ем гэдэг. Дзүүгээр ерээ ем гэдэг. Сэлэнгын бэйвод дзургаан байхад бэеэ тушаагаа. Алегсаандар Торой бэйгаа емүү, урдахануурч сэн юу, мартачшооб. Хаандал мэдүүлээ ем дээ, бэеэ тушаагаа. Галзар ем эрээ, эндэ байха ерсэнээ мэдүүлээ ухаанты емаа виддээ. Тэгээл (литературнаар: тиигээд лэ) Үхён-Булагт ерджи нютоголсон ем гэдэг (мүнөө Окино—Кулючи. Түрүүчээр тэндэ бурайсууд байгаа). Тэгээл Үвөр-Харлан, Ехэ-Нюгодо манайханы үхёнтөн олон.

Наймантан гэджи Үхёнүй найман цонгоолоос эхилээд (лит: эхилээд лэ) бутарсан байгаа. Үхёнүй хойноос (Монголоос) олон хүн дагаджи ерээ—дурты талана. Тэрээндэч үнгүйн яснои хүн байгаа, баса бэеэ тушаасан. Тэгээл олон яснои дзон байна: эндэ (цонгоолоос ондоо.—Ц. Б.) уряанхад, баатад, хотогойт яснои дзон бии.

НОЁХОНОЙХИНОЙ НЭГЭ ДОМОГ

Баян Барджагар гэдж монгол хүн баруугаар гарчисэн байгаа. Тэмдэг шүүлэн гэдж хүвүүнты байгаа. Тэрны хүвүүн дзайсан Дзаргача гэдж хүн Ноёхон нётогто дзөөджэ ерээ ем сэн ха. Овоо тавяа. Дзайсан Дзаргачын ех хүвүүн Дзондог соотниг, удаадти хүвүүн Галдан гэдж байгаа ем сэн байна. Тэрэ хоёр авынгаа хэрэгыг—дзайсныг буляасалдаа байна. Дзайсан Дзаргача өөрынгөө хэрэгыг бага хүвүүндээ—Галдандаа үгөө. Тэрэнэ Мэргээстэ уруу байгаа. Дзондогы уурана хүрөөд, цагаалган цоогуур согтуугаар авынгаа сахалы тас дзулгаасан ем гэдэг. Отог, хасаг болхо үед Галдан(а)отог болджо, Дзондогон(о) уурлаад, Сэлэнгэ очиджо, хасагт ороод, дзуугы ноён—соотниг болоо.

Дзондог соотнигы хүвүүд: Паали, Барайда, Бэлигтэ лама, Аанджил. Паалиин Буда, Дзурхайча, Дзурхайчын Хайбдзан, Чойбсон, Хайбдзаны Самбади, Даша, Чойбсоны Богдой.

Будын Гүнтөб, Джигджид, Гатаб, Цэрэндорджо (ехэ эрдэмты хүн байгаа, дзалуугаараа үгы ем сэн дээ), Гүнтөвүн Цэрэндаша (Туваан), Бальджан, Эшдорджо, Чойроб (дүүдэнэ, Гатабта үгтөсөн байгаа), Бадмацуу, Бүмбэ, Бадма. Цэрэндашын Чойджоо, Бавaасан, Ханда (Мунгүйн самаган: Мүнкүйн Дашуунай), Цэрмаа (Намсалмаагы эджы). Бальджаны Дорджо Дансаран, Пүрвэ, Дарьцэрэн, Сангарваа, Эшдорджын Дулма, Гармаджаб. Чойровы Дамбии. Бадмацуугы Лүдөб, Сэндэмэ, Намджалмаа, Улаадай. (Лүдөвы Гармаджаб, Хандацуу, Цэрэндулма). Бүмбүин Самдан, Дэндзэн, Дэмидцуу Даримаа, Дулгаржаб. Бадмын Цуу, Цэрэндаша.

ГАЛ БИИ БОЛСОН ТУХАЙ ҮЛЬГЭР

Эхилхэ цагта гал үы байгаа. Гал гарагка гэдж амитан бүгдэ цуглараа. Дзараа ходжомдодж ерээ. Тэрээны үүдэ мухаряад орходоно, цугалаарынхин наад барьджа неэлцээ байна. Дзараа эрхээд, гэдэргээ гүйгөө. «Гал гаргаджа чадаккүй болоод, намайг наад барьджи байхат» гэдж яваад гүйгөө (дзараа шэньди дзаргочо амитан үгы гэдэг). Тэхэдэнэ чагнаад ер гэдж хэрээг табяа.

«Болосоор хэтэ хиигээд, боонoop уула хиигээд, хар чулуугаар цахиур хиигээд, харшалдуулаа бол гал гарнагүй яахаб! Энээнэ мэдэккүй болоод, намай наад барьха дурты». Дзараа тэгэдж явана гэдж хэрээ ердж хэлээ.

Тэгэдж гал бии болоо ем сэн гэлцэдэг.

[1] Хяагтын цонгоолнууд ахай гэжэ эгэшэеэ хэлэдэг.
[2] Зэдараад байхадаа.
[3] Цонгоол хэлэн гэхэдээ, эндэ цонгоолнуудай нютаг хэлэн гэһэн удхатай.
[1] Энэ домогые Хяагтын аймагай Мөөрөөчө нютагай үбгэжөөл Дагба Цыдыповһээ 1960 ондо бэшэжэ абаа һэм.
[1] Энэ домогые Сэлэнгын аймагай Ноёхон нютагай Бүмбэ Будаев абгамни 1957 ондо хөөрэжэ үгэһэн юм.
[1] Энэ үльгэр Хяагтын аймагай Хүдэрэ тосхоной үбгэжөөл Цэдэн Чойбсонов хөөрэжэ үгөө һэн.

ЦЫРЕНДАША БУДАЕВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор.
(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

ЯПОНОЙ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРЭЙ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭ

ТОКИО. Һүүлэй үедэ үргэн ехэ хубилалтануудай болоно байха үедэ Советскэ Союзтай харилсаа холбоогоо гуримшуулан һайжаруулха гээшэ хэзээ хэзээнэйхидэ орходоо шухала удха шанартай байна гэжэ Японой премьер-министр Тосики Кайфу мэдүүлээ. Кайфугай оронoй премьер-министрэй тушаалда дахинаа һунгагдаһанай һүүлээр бүридүүлэгдэһэн шэнэ кабинедэй толгойлогшын тушаал эзэлхэдээ, парламентын сесси дээрэ тэрэ дэлгэрэнгы үгэ хэлэбэ.

М. С. Горбачевой ерэхэ жэлдэ Япон ошохые бэлдэжэ байха үедэ хоёр тала Японой болон СССР-эй хоорондохи хөөрэлдөөнүүдые саашадань үргэдхэхын, харилсаа холбоогоо улам һайжаруулхын тула ехэ оролдолгонуудые гаргаха юм гэжэ Японой правительствын толгойлогшо найдажа байһанаа мэдүүлээ. Газар дайдын асуудалые шиидхэһэнэй, эбэй хэлсээ батадһанай үндэһөөр япон-совет тогтууритай харилсаа тогтоожо болоно гэжэ Т. Кайфу мэдүүлээ.

США-тай харилсаа холбоогоо һайжаруулга хадаа Японой гадаадын политикын шухала асуудал болоно. Тиин япон-американ аюулгүй байдалай хэлсээндэ үнэн сэхэ байһанаа Токио баталба.

АГУУ ИЛАЛТЫН 45 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

ДООДО-ОНГОСТОЙҺОО МОРДОЛОЙ

97-дохи стрелково дивизи нилээд бэрхэшээлтэй үедэ — 1941 оной декабрь — 1942 оной январь һарануудта Доодо-Онгостойдо (Дивизиондо) бүридүүлэгдэһэн сэрэгэй нэгэдэл мүн. Баруун хилэһээ нааша балайшье ехэ эсэргүүсэлтэдэ тогтон торонгүй энэ үедэ хас тамгатай хара-хүрин үнгэтэн манай ороной ниислэл хотын хаяада туласа ерээд, түрүүшын хеэл хамараа сохоюулжа, гэдэргээ хаюулһан саг байгаа.

Буряадай, Яхадай автономито республиканууд, Шэтын, Эрхүүгэй областьнуудай хүбүүд, мүн Сибирь болоод Ураалай хүнүүд тус дивизиин бүридэлдэ оруулагдаһан юм. Хоёр һарын туршада эндээ — Онгостойдоо сэрэгэй һургуули һайса хэжэ, бэеэ зэһээд, февралиин эхеэр эшелонуудта һуужа, фронт мордоо һэн.

Февралиин эсэс багаар Сухиничи город шадар Баруун фронтын 16-дахи армиин мэдэлдэ орожо, мартын эхинһээ дайлалдажа ороһон намтартай.

Сухиничи, Думиничи болоод бусад энэ багай тосхон, һууринууд шадар хүшэр хүндэ тулалдаанууд болоһон байгаа. Түрүүшын шуһата эдэ буудалдаанда тус дивизиин олон сэрэгшэд унаһан юм. Оборонын Министерствын Түбэй архивһаа (Подольск) бэшэжэ абаһан зарим лэ сэрэгшэдэй нэрэ дурдая. Дивизиин хэрэгүүд соо дайнай газарта хэбтэжэ үлэһэн манай Забайкалиин сэрэгшэдэй нэрэ хэмгүй олон, теэд яахаб, дайн лэ хадаа дайн, иимэл ёрото муухай хуулитай ха юм даа. Сэхыень хэлэхэдэ, Подольск городой архивһаа бэшэжэ абаһан бусаагүй олон сэрэгшэдэй нэрэ газетэдэ гаргуулхаяа зүрхэсэгдэдэг байна. Хүнүүдэй сэдьхэлдэ бүрүүлтэжэ байһан гунигта дурасхал-шархые хүндэлнэ га гүб гэжэ һанагдадаг. Мүнөө Дурасхаалай бүхэсоюзна дэбтэр бэлдэхэ үедэ дайнда унаһан сэрэгшэдые элирүүлхэдэ туһа болохо һаа гү гэжэ бодоод, гашуудалта энэ список газетэдэ үгтэбэ. Түрэлхидэйнь сэдьхэл хүдэлгэхэл бэзэ, тиимэһээ хүлисэл гуйхаһаа бэшэ аргагүй. Архивай данса тэрэл шэгээрээ үгтэбэ, заагдаһан һуурин, районууд хожомоо ондоошье областьдо ороһон байжа магад.

1942 ОНДО СМОЛЕНСКЭ ОБЛАСТИИН ДЭБИСХЭР ДЭЭРЭ УНАҺАН ХҮНҮҮДЭЙ НЭРЭ

Анандаев Дагба Аюшеевич, Загарайн райондо 1908 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, мартын 9-дэ алуулаа, Сухиничскэ районой Куклино һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Аюшеев Лопсон Аюшеевич, Сэлэнгын райондо 1910 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, мартын 10-да алуулаа, Сухиничскэ районой Куклино һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Бадмаев Дондок Батуевич, Сэлэнгын райондо 1916 ондо түрэһэн, 136-дахи полкын отделениин командир сентябриин 3-да алуулаа, Думиничскэ районой Бакрит һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Бадмажапов Сэндан Молонович, Сэлэнгын райондо 1916 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, мартын 9-дэ алуулаа, Сухиничскэ районой Куклино һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Базаров Чимид О., Мухар-Шэбэрэй райондо 1910 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, апрелиин 3-да алуулаа, Думиничскэ районой Вертное һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Базаров Чемис О., Загарайн райондо 1910 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, апрелиин 9-дэ алуулаа, Думиничскэ районой Александровка һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Будаев Шарап Цыбенжапович, Сэлэнгын райондо 1913 ондо түрэһэн, ефрейтор, мартын 19-дэ алуулаа, Сухиничскэ районой Куклино һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Дамдинов Борис Лопсонович, 1922 ондо түрэһэн, Хяагта городто һуудаг байһан, сэрэгшэн, февралиин 24-дэ алуулаа. Думиничскэ районой Ливадия һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Данзанов Шарап Дармаевич, Зэдын райондо 1917 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, мартын 13-да алуулаа, Сухиничскэ районой Куклино һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Доржиев Гато, Мухар-Шэбэрэй райондо 1909 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, мартын 11-дэ алуулаа, Сухиничскэ районой Куклино һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Иванов Базар-Садо Иванович, Агын буряадай округто 1915 ондо түрэһэн, 136-дахи полкын ротын политрук, апрелиин 1-дэ алуулаа, Думиничскэ районой Вертное һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Молонов Дмитрий Будаевич, Баргажанай райондо 1921 ондо түрэһэн, 66-дахи тагнуулшадай ротын буудагша, июниин 26-да наһа бараа, Думиничскэ районой Никитино һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Мункуев Базар Дамбаевич, Сэлэнгын райондо 1916 ондо түрэһэн, 136-дахи полкын орудиин командир, Сорочка гэдэг һуурин шадарай байлдаанда мартын 12-то унаа, Сухиничскэ районой Куклино һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Норбоев Доржи Цыренжапович, Захааминай райондо 1913 ондо түрэһэн, отделениин командир, майн 11-дэ алуулаа, Думиничскэ районой Дубровка һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Очиров Дугар Очирович, 1910 ондо түрэһэн, Улаан-Үдэ городто һуудаг байһан, сэрэгшэн, мартын 10-да алуулаа, Сухиничскэ районой Куклино һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Цыбенжапов Жигжит, Захааминай райондо 1906 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, февралиин 22-то алуулаа, Думиничскэ районой Буда-Монастырская һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Цибенов Шагдар Данзанович, Захааминай райондо 1918 ондо түрэһэн, сапёр, мартын 19-дэ алуулаа, Сухиничскэ районой Тишилово һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Чимитов Д., Сэлэнгын райондо 1919 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, мартын 11-дэ алуулаа, Сухиничскэ районой Куклино һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Эрдынеев Бэльчин Доржиевич, Сэлэнгын райондо 1919 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, мартын 10-да алуулаа, Сухиничскэ районой Куклино һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Эрдынеев Нима Гармаевич, Яруунын райондо 1907 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, июниин 7-до алуулаа, Думиничскэ районой Поляки һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Эрдынеев Пунцук, Мухар-Шэбэрэй райондо 1911 ондо түрэһэн, сэрэгшэн, мартын 5-да алуулаа, Думиничскэ районой Ботня һууринда хүдөөлүүлэгдөө.

Дайнда оромсоороо бага ехэ тулалдаанда тус дивизиин частьнуудай алдаһан сэрэгшэдэй нэрэ дурдагдаба гэжэ энэ спискоһоо тухайлхаар бэзэ. Дивизиин саашанхи зам уташье, аюултайшье байгаа һааб даа. 16-дахи армиингаа мэдэлдэ отол ябажа гараһан юм. Энэ арми хадаа дайнай түрүүшын үдэрһөө нилээд хэсүү ушар байдалда ороһон, Москвагай түлөө ехэ дайн байлдаанда тон харюусалгатай участогтань һайн гэгшэ тулалдаһан, нэрэ солотой болоһон арми дайшалхы замаа үргэлжэлүүлжэ ябаһан байба. 1942 оной март һарада Сухиничи шадар болоһон байлдаанда командалагшань К. К. Рокоссовский шархатаад, аргалалгада эльгээгдээ, орондонь генерал И. Х. Баграмян ороһон байгаа.

Баруун фронт. Н. пункт шадар бага зэргын байлдаан болобо. Энээнэй эсэстэ дайсанай ехээр бэхижүүлэгдэһэн Н. пунктые улаан армеецүүд эзэлбэ — гээд дайнай жэлнүүдтэ Совинформбюро мэдээсэдэг һэн. 1942 оной хоёрдохи хахадта, 1943 оной түрүүшын һарануудта дивизиин частьнууд бага ехэ һууринууд шадар дайлалдажа, тэдэниие сүлөөлжэл, дайсаниие түрижэл ябаһан юм.

Дивизиин частьнуудай сэрэгэй габьяата түйлалтанууд ехэ, тоо баримтануудшье олон. Эдээниие бултыень дурдахын аргагүй. Миин лэ тобшо баримтануудые хэлэе. 1943 оной эхинэй хоёр-гурба һарануудай туршада 16-дахи армиин бусад дивизинүүдтэй хамта 97-дохи дивизиин хэһэн добтолгото байлдаануудай эсэстэ Брянска, Орловско областьнуудай нилээд олон һууринууд сүлөөлэгдэһэн, 130—160 модоной зайда дайсан баруун тээшээ туугдаһан байгаа. Сэрэгэй эды зэргын илалтануудта ехэ габьяатай байһанайнгаа түлөө 97-дохи дивизи 1943 оной апрелиин 10-да гвардиин 83-дахи стрелково дивизи болгогдожо хубилгагдаа, тэрэл һарадаа 16-дахи арми гвардиин 11-дэхи арми бололой.

Июниин эхеэр дивизидэ Гвардиин туг барюулхатаяа хамта онсо шалгарһан сэрэгшэдтэ гүрэнэй үндэр шагнал үгтөө бэлэй. Хамтадаа 1350 хүн шанда хүртөө, тэрэ тоодо орденуудаар: «Улаан Тугай» — 37 хүн, «Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай I шатын» — 15, «Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай II шатын» — 39, «Улаан Одоной» — 216; медальнууд: «Шэн зоригой түлөө» — 621, «Дайшалхы габьяагай түлөө» — 416. Эдэнэрэй заримыень лэ нэрлэе.

47 жэлэй саада тээ, 1943 оной мартын 3-да. Прудонское гэдэг һуурин шадар (Баруун фронт) болоһон добтолгын үе. Нүхэр Цыбенов танкнуудые буудадаг үхэр буугаа бэлэн болгоод байба. Манай ябаган сэрэгшэдэй добтолхо үедэнь танкнуудтай ехэ хүсэ дайсан эльгээжэ, тэдэниие зогсообо. Улаан сэрэгшэд ехэ гээлтэдэ орожо, хэбтэжэ хорохо баатай болобо. Иимэ бэрхэшээлтэй ушарай тохёолдоходо, нүхэр Цыбенов түргэнөөр урагшаа гаража, үхэр буугаараа буудажа, немец танк шатааба. Иигүүлхэдээ дайсан гэдэргээ сухариба. Манай сэрэгшэд дахин бодожо, добтолбо. Энэ үедэ дайсанай мэргэн буушанай һомондо дайрагдажа, нүхэр Цыбенов баатарай үхэлөөр унаа һэн. Дээрэ дурсагдагша һуурин шадар болоһон буудалдаае өөһэдынгөө аша туһада шиидхэжэ зүрхэлхынгөө хажуугаар энэ сэрэгшэн ямар олон нүхэдэйнгөө ами наһа абараад, өөрөө унаа гээшэб.

136-дахи полкын командир полковник Скрынников баатар сэрэгшэниие Ленинэй орденоор шагнаха зууршалга 1943 оной мартын 14-дэ хэһэн байна.

Иигэжэ 97-дохи дивизиин 136-дахи полкын ПТР-эй ротын буудагша Цыбенов Бобо Цыбенович Баруун фронтын 16-дахи армиин 1943 оной апрелиин 7-ной захиралтаар «Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай II шатын» орденоор баатарай үхэлөөр унаһан хойноо шагнагдаһан байна.

Нүхэр Цыбенов Б. Ц. 1909 ондо Сэлэнгын районой Химнэ нютагта түрэһэн, 1941 онһоо Улаан Армида алба хэһэн, тэрэл онойнгоо август һараһаа дайнда ороһон, партиин гэшүүндэ кандидат — иимэ намтартай хүн ябаа.

Тус дивизиин 69-дэхи стрелково полкын батальоной командир капитан Кочетов Алексей Ефимович энэл үдэрэй захиралтаар «Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай I шатын» орденоор шагнагдаа. Офицер Кочетов А. Е. 1915 ондо түрэһэн, 1937 ондо Хяагтын аймагһаа армида абтаһан, 1942 оной март һараһаа дайнда ороһон, партиин гэшүүндэ кандидадаар абтаһан байгаа.

Мүн 136-дахи полкын 3-дахи батальоной адъютант ахалагша лейтенант Поздняков Виктор Екимович дээрэ дурсагдагша захиралтаар «Улаан Одоной» орденоор шагнагдаа. Нүхэр Поздняков В. Е. Баргажанай районой Телятниково һууринда 1918 ондо түрэһэн, партиин гэшүүн, 1941 онһоо Улаан Армида алба хэһэн, тэрэл онойнгоо июль һарада дайнда ороһон, 1943 оной март һарада шархатаһан юм.

«...Бомбонууд, снарядууд тэһэрнэ, нэернэ, шэхэнэй дулииршэхээр. Иимэ нэерээн соогуур наводчик Норбоев абарга буугаараа дайсанай самолёдуудые буудажа эхилбэ. 1943 оной июлиин 14-дэ МЕ-110 түхэлэй самолёт, июлиин 17-до Ю-88 гэжэ бомбардировщигые унагааба. Эдээниие баталһан документнүүдые хабсаруулнабди. Гвардиин 248-дахи стрелково полкын командир гвардиин полковник Трухачев. 1943 оной июлиин 20».

Гвардиин сержант Норбоев Бато Норбоевичые дээдэ зэргын ордендо зууршалхадаа иигэжэ бэшэһэн байгаа. Тэдэ документнүүдынь иигэжэ үгүүлнэ:

«Гвардиин 248-дахи стрелково полкын ПВО-гой взвод хоёр мотоортой Юнкерс-88 гэжэ бомбардировщигые буудажа унагаагаа. 4 хүнһөө бүридэһэн экипажтаяа тэрэнь манай талада унаба гэжэ би, ахалагша сержант Дергач И. Л., манай расчёт гэршэлнэбди. 41-дэхи танкова бригадын үхэр буугай расчёдой командир ахалагша сержант Дергач И. Л., сержант Пчерин, улаан армеец Антонов, сержант Сержантов, младша сержант Густов В. П. 1943 оной июлиин 17, үдэшын 8 саг».

Хоёрдохи документнь: «1943 оной июлиин 14-дэ бидэнэр, гвардиин 248-дахи стрелково полкын ПВО-гой взводой командир гвардиин младша лейтенант Казаков П. Я., тус полкын штабай 4-дэхи отделениин хэрэг дансые даагша гвардиин младша лейтенант Токмаков В., тус отделениин бэшээшэн гвардиин ахалагша сержант Лебедев Н., гвардиин сэрэгшэд Кожанов Н., Агапов Д. В. гэгшэд акт бэшэһэн ушарнай гэбэл: гвардиин 248-дахи полкын ПВО-гой зенитнэ установкануудаар буудажа, дайсанай МЕ-110 түхэлэй истребитель-бомбардировщигые үдэрэй 4 часта маанадай хараһаар байтар унагаагаа. Орловско областиин Ульяновска районой Красивная гэдэг һууринһаа баруун-урдуур энэ самолёт унажа тэһэрээ». Дээрэ дурсагдагша сэрэгшэд булта гараа табижа, энэ актые баталанхай байна.

Иигэжэ гвардиин 83-дахи (97-дохи байһан) стрелково дивизиин 248-дахи полкын зенитнэ установкын наводчик сержант Норбоев Бато Норбоевич 1943 оной июлиин 31-дэ «Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай I шатын» орденоор шагнагдаа һэн. Саашанхи байлдаануудта габьяатай байһанайнгаа түлөө нүхэр Норбоев Б. Н. тэрэл онойнгоо сентябриин 1-дэ «Шэн зоригой түлөө» медаляар шагнагдаһан байна. Нүхэр Норбоев Б. Н. Мухар-Шэбэрэй районой Сагаан-Шулуутайн сельсоведтэ 1915 ондо түрэһэн, 1942 ондо армида абтаад, тэрэл оной март һараһаа дайнда хабаадаһан, партиин гэшүүндэ кандидат — иимэ тон хуряангы намтарыень архивай документнүүдһээ дурдабабди.

1943 оной июлиин 5—6-да Курск, Орёл шадар буха ехэ тулалдаан эхилээ һааб даа. Энэ байлдаанай нэгэ участогта болоһон тулалдаанай үедэ буряад сэрэгшэнэй үйлэ хэрэг хуряангыгаар дээрэ харуулагдаба. Тиин энэ ушарта дайсанай самолёдуудые агнадаг абарга томо буунуудай эзэн Норбоев Б. Н. үхэл шэрэжэ ябаһан дайсанай хоёр самолёдые унагаажа, хэдэн олон нүхэдөө абараа һэн хаб. Теэд энэ хүнэй хуби заяан мэдэгдэнэгүй, өөрөөшье, түрэлхидыньшье редакцида дуулгаа һаань, һайн бэлэй.

1943 оной июлиин 12-то Орёлдохи добтолгото байлдаан эхилһэн юм. Гвардиин 11-дэхи армиин Забайкалиин 83-дахи, 26-дахи дивизинүүд гол шэглэлдэнь дайлалдажа, ехэ үүргэ дүүргэһэн габьяатай. Добтолжо ябаһан сэрэгшэд июлиин 19-дэ 70 модо тухай урагшаа дабшаба. Августын эхеэр Орёл городой захаар, үйлсөөр дайлалдаба, августын 5-да город сүлөөлэгдэбэ.

«Городой үйлсэнүүдые дамжан, шаңгаар тулалдаһанай эсэстэ манай сэрэгшэд августын 5-да түмэр харгын бэлшэр — томо город Орёлые эзэлбэ. Орёлһоо, баруун-хойгуур, урдуур, баруун урдуур манай сэрэгшэд добтолжо, үдэрэй туршада 30 гаран һууриниие эзэлбэ.

Добтолжо ябаа манай сэрэгшэд дайсанай үсэд шанга эсэргүүсэлтэ дабажа, августын 5-най үдэр Белгород городые эзэлбэ» («Правда» газетын августын 6).

Эдэ хоёр городуудые сүлөөлжэ, ялас гэмэ илалта түйлаһан сэрэгшэдтээ соло дуудан, ниислэл хото Москва түрүүшынхеэ салют үгэжэ емаршалба.

Дивизиин частьнуудай саашанхи зам Белоруссиин газар дээгүүр үргэлжэлбэ, Десна мүрэн гаталагдаба, олон һуурин тосхонууд, тэрэ тоодо Городок город сүлөөлэгдэбэ. 1943 оной декабрь һарада Витебск Полоцк хоёрые холбоһон түмэр харгы таһалагдаба. Городок городые сүлөөлһэн байлдаанда шалгарһан дивизинүүдтэ, тэрэ тоодо гвардиин 83-дахи дивизидэ «Городокско» гэһэн нэрэ үгтэһэн юм.

1944 оной зун. Белоруссиие сүлөөлэлгын ехэ добтолгото байлдаануудта хабаадалсаһан, саашадаа Литвагай газар дайда сүлөөлэлсэһэн байгаа.

Үдэр бүри Илалта ойртоно, бүри тээ тэндэ байна хэбэртэй. Амиды мэндэ гэртээ бусадаг һаа ямар буян һэн бэ гэжэ ямар солдат бодоогүйб даа. Забайкалиин дивизиин сэрэгшэдэй урдань үшөөшье хатуу шанга байлдаанууд орьёл мэтэ байгаа даа. Дайсанай газар — Зүүн Прусси. Эндэ дайгаа дүүргэһэн юм.

Д. ЖУГДУРОВА.

Уласхоорондын шэнжэлгэ

ЗАМУУД ТОДОРХОЙЛОГ...

Зүүн Европодо боложо байһан үйлэ хэрэгүүд урдань табигдаагүй асуудалнуудые шиидхэхые баадхана. Тэрэ тоодо герман хоёр гүрэнүүдэй нэгэдхэ тухай асуудалшье оролсоно гээшэ. Франциин «Монд» газетын шэнжэлэгшын бэшэһэнэй ёһоор эдэ хоёр гүрэнэй нэгэдэлгэ хадаа «түргэн харгыда» оронхой.

Минии һанахада, иимэ сэгнэлтэ миил гадаада талыень хаража үгтэнэ ха. Нээрээшье, һүүлэй үедэ энэ хоёр гүрэндэ ажаһуугшадта бэе бэедээ ябалсаха, харилсаануудаа үргэдхэхэ арга боломжонууд олгогдонхой. Жэшээлбэл, ФРГ-гэй автомобиль бүтээдэг фирмэнүүд ГДР-эй «Фольксваген» ба «Трабант» фирмэнүүдтэй харилсаатай болонхой, Баруун Германиин газетэ барладаг компанинууд зүүн хүршэнэртээ хамта газетэ барлажа, тэрэнээ тараадаг болохые хүсэнэ, «Сименс» гэһэн концерн ГДР-тэ хэлхеэ холбооной системые һэльбэн һайжаруулха тухай хэлсээ баталанхай. Тиимэһээ эдэ ябуулганууд али алинданьшье туһатай, худалдаа наймаанай ба экономическа талаар харилсаануудые хүгжөөлгэдэ зорюулагдана ха юм. Харин политическэ талаар хоёр гүрэниие нэгэдүүлхын тула тон ехэ алхамууд хэгдэхэ ёһотой байна бшуу. Энээн тушаа американ Эн-би-си телекомпани хэлэхэдээ, тус асуудалые шиидхэлгын эхин табигдажа байна гээд тэмдэглэнэ.

Герман хоёр гүрэнэй саашанхи замаа шэлэхэ ябадал тэдэнэй шиидхэхэ хэрэг мүн гээд манай оронойхид тоолоно. Гэбэшье герман асуудалые шиидхэлгэ гансашье тэдэнэй хэрэг бэшэ, харин политическэ, түүхын, географиин талаар абажа харабал, олоной эрилтэ хангагдаха ушартай байна бшуу. Дэлхэйн хоёрдохи дайнай һүүлээр Европо түбидэ уласхоорондын хэлсээнүүдэй ёһоор баталагдаһан гүрэн бүхэнэй хилэ мэдэрэгдэн сахигдаха ёһотой. Энээниие Гитлерэй урдаһаа тэмсэһэн гүрэнүүд мэдэрнэ, гэбэшье герман хоёр гүрэниие нэгэдүүлгын бултанда таарамжатай эрхэ байдал хангаха гээшэ хүндэшэг лэ байна гээд тэмдэглэлтэй. Энэ асуудал шиидхэхэ талаар олон дурадхалнуудые Вашин... хамта нэгэдэһэн Герм... ска бүлэглэлдэ орох... но. Европодо болож... нуудые американ за... гоо тала тээшэ шиид... «Лос-Анджелес таймс»... на. Европо түбидэ бо... тануудые хараада аб... рэнэй нэгэдэлгын ас... зэргэтэй гээд США, В... ци тоолоно.

Европын 33 гүрэнүү... надын гадаадын хэрэ... Оттава хотодо үнгэ... үедэ герман хоёр гүр... далнууд зүбшэгдөө ... рүүн ФРГ-гэй ба ГДР-... дэй министрнүүд ... СССР-эй ба США-гай ... министрнүүдтэй уулз... нүүдые нэгэдүүлгын, б... гүйн байдалые сахи... шиидхэхэ зэргэтэй ... байна.

Герман гүрэнүүдэ... нууд тухай асуудалну... Г. Коль ГДР-эй Ми... Түрүүлэгшэ Х. Модро... залгын үедэ хэлсэгдэ... хамтын экономическа ... бии болгохо тухай хэл... хэбэри ГДР-тэ хүйтэ... Юуб гэхэдэ Зүүн Г... Баруун Германиин к... орожо болохо гэһэ... бшуу. «Юрэнхы дэл... нүүдшье мүн лэ марк... ри Европын валютна... нулөөлжэ болохо гэ... ха юм.

Байгша оной март... дай палатада һунгалт... ушар политическэ хү... муудые тодорхойлхо ... гүй.

ТЭМСЭЛ ҮРГЭЛЖЭЛҺӨ...

— Хүлисэгты,— гээд жолоошомнай автомашинаяа үйлсын дунда байлгаба. Тиигээд лэ ханяажа эхилшэбэл даа.

— Үбдэшөө гүт, Раджендра-джи?— гэжэ асуубаб. Тиихэдэмни тэрэ 1984 ондо Бхопалда болоһон уршагта үйлэ хэрэг тухай хөөрэжэ үгөө бэлэй.

Раджендра Нигам һамгантаяа, хоёр басагадтаяа хотын хуушан хубинь болохо Кази Келит райондо ажаһуудаг юм. Энэнь химическэ «Юнион Карбайд» комбинадһаа километр хахад зайда оршоно.— «Тус комбинадые алууршан гэхэдэ болохол даа,— гээд жолоошон хэлээ бэлэй.— Декабриин 2-ой һүни комбинадһаа хорото газай гадаа тээшэнь хаягдахада, бидэ бултадаа гэртээ байгаа бэлэйбди. Һамгамни гэнтэ мэдээгээ алдаба, үхибүүдни уйлажа оробо. Бага басаганаймни аминиинь хаагдажа эхилээ бэлэй. Харин үйлсэдэ гүйлдэжэ гараагүй гэжэл ээлээ зомди. Газаашаа гүйлдэжэ гарагшад булта шахуу хосороо юм. Гурбан мянган хүн наһа бараа. Бидэ амиды үлөөшье һаа, нэгэ танигдаагүй үбшэндэ нэрбэгдээбди. Зосоомни хордохо гээшэнь аргагүй. Тэндэмни гал носошоһондол болодог, амилхашье аргамни һалашадаг. Мүнөө нюдэмнишье муудажа эхилэнхэй. Ходо ханяажа зобоноб даа.

Тэрэ эмшэлүүлхын тула оролдолго ехээр гаргаһан байна. Теэд туһа болоогүй. Индиин правительство түлөөһэгүй туһаламжа болгон, мянга гаран рупи ба жэлэй туршада эдеэ хоол абажа байха талон үгөө юм. Теэд эмшэлэлгэдэ бүхы мүнгэн гаргашалагдаа. Талоноор үгтэһэн эдеэ хоол зургаан һарын туршада мүн лэ гаргашалагдаа.

— Мүнөө үедэ тэсэжэл үзэхэ ёһотойб, наһа барашоо һаамни, гэртэхимни юушьегүй үлэшэхэл даа,— гэжэ жолоошон хөөрэлдөөгөө үргэлжэлүүлнэ.— «Карбайдһаа» туһаламжа үгтэнэгүй. Магад энэ асуудал шиидхэгдэхэшье аалам.

Бхопальда болоһон уршагта үйлэ хэрэгүүдэй үедэ 620 мянган хүн зон аймшагтай энэ үбшэндэ нэрбэгдээ юм. Теэд «Юнион Карбайд» концерн тэдэндэ туһалха гэжэ оролдоногүй. Энэ концерныи асарһан гай гарза 3.3 миллиард долларой хэмжээнэй болоно гээд сэгнэгдээ юм. Харин Индиин правительстватай най... 470 миллиондо оруу... верховно сүүд энээни...

Мүнөө үедэ Вишва... толгойлдог правительс... шиидхэбэриие дахин ... тэй гэһэн эрилтэ таб... байдые» муушалга ... микодо мүнгэ зөөри... тойбо татаха байха г... сменүүд правительст... гаргана. Үнгэрһэн юу... жа тэдэнэр шашалдан...

— Үнгэрһэн юумые... лохогүй. Хэдэн мянга... муу байдалда оруу... хэрэгүүдтэ бодото сэ... — гээд верховно сүү... гэн мэдүүлнэ.

Индиин национальна... гэшүүд һунгалтын үр... дотороо Бхопалда б... хэрэгүүдые шэнжэлэ... зондо туһаламжа үзүү... юм.

— Энэ хэрэг тиимэ... — гээд хүн зоной аж... тойронхи байгаалиие ... на түбэй түрүүлэгшэ ... — Мүнөө үедэ хүн з... дал соогоо хүдэлхэ ... байра байдалыень һ... хала. Энээн тушаа г... байд» бэшэ, мүн ... анхаралаа хандуулха ...

Наранай орожо б... ческэ «Юнион Карба... жэ ерээ бэлэйбди. ... хаагданхай юм. Ком... нүүдтэ үлгэгдэһэн ... хэй, сонхонуудынь то... Харин комбинадай х... «Карбайд»— алууршан... да!» гэһэн уриануу... дажа байгаа бэлэй. ... тэмсэлээ үргэлжэлүүл... бшуу.

Спорт — Спорт — Спорт — Спорт — Спорт

БЭЛЭДХЭЛЭЭРЭЭ ТУРШАЛСАБА

Сэрэгэй албанда мордохо залуушуулай дунда санаар республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн үнгэргэгдэбэ. Дээдэ-Онгостойн «Улаан-Үдэ» гэжэ аяншалагшадай бааза шадар үнгэргэгдэһэн урилдаанда нэгэдэхи, хоёрдохи бүлэг боложо хубаарһан 19 районуудай команданууд хабаадалсаһан байгаа.

Урилдаанай түрүүшын үдэр эдэнэр 10 километрэй зайда мүрысэһэн юм. Эндэ Железнодорожно районой түлөөлэгшэ Андрей Полевик зайгаа 29 минута 44 секунда соо гаталжа эрхимлэбэ. Эрхимлэгшэһээ 1,5 секундаар хожомдожо ерэһэн Ивалгын районой Дмитрий Жаркой, Тарбагатайн районой Анатолий Наумов гэгшэд удаадахи хоёр һуури эзэлбэ. Эдэнэр хоёрдохи бүлэгэй командануудай нэрэһээ мүрысэһэн байгаа. Түрүүшын үдэрэй урилдаанай дүн хаража үзэхэдэ, Зэдын, Хурамхаанай болон бусад районуудай спортсменүүд бэлэдхэл муутай байгаа гэһэн тобшолол хэгдэнэ. Юуб гэхэдэ, эдэнэр 10 километрэй зайе нэгэ часһаа үлүү саг соо гаталаа ха юм.

Мүрысөөнэй хоёрдохи үдэр 3×5 гэһэн эстафетэ дамжуулгаар үнгэргэгдэһэн урилдаан суглаарагшадай дунда һонирхол татаа. Түрүүшын гурбан һуури эзэлһэн команданууд олон очко абаха байһан. Тиимэһээ команда бүхэнэй дунда шанга тулалдаан эмхидхэгдээ бшуу. Түрүүшын бүлэгтэ оруулагдаһан команданууд сооһоо Железнодорожно районой түлөөлэгшэд Андрей Полевик, Андрей Ломов, Юрий Житихин гэгшэдһээ бүридэһэн команда бүхы зайгаа 47 минута 55 секунда соо гаталжа эрхимлэһэн байба. Сергей Шабардин, Сергей Чупров, Сергей Казадаев гэгшэдһээ бүридэһэн Кабанскын районой команда хоёрдохи һуурида гараха баатай болоо. Эдэнэр зайгаа 43 минута 08 секунда соо гаталһан байба. Октябрьска районойхид гурбадахи һуури эзэлһэн байна.

Хоёрдохи бүлэгэйхид сооһоо Ивалгын районой команда хурдан солбон байһаараа шалгараа. Тарбагатайн, Мухар-Шэбэрэй районуудай команданууд хоёрдохи, гурбадахи һууринуудые эзэлээ юм.

Хоёр үдэрэй туршада үргэлжэлһэн мүрысөөнэй дүн гаргахада Железнодорожно, Кабанскын, Октябрьска районуудай команданууд бэлэдхэл һайнтай байба. Харин Советскэ, Загарайн районуудай команданууд һанаһанда хүрэбэгүй. Эдэнэр нэгэдэхи бүлэгэйхидэй дундаһаа һүүлшын һууринуудые эзэлээ ха юм.

Хоёрдохи бүлэгтэ эрхимлэһэн Ивалгын, Тарбагатайн, Мухар-Шэбэрэй районуудай команданууд түрүүшын гурбан һуурида гараа.

Мүрысөөндэ эрхимлэһэн команданууд, спортсменүүдтэ республикын Физкультура болон спортын гүрэнэй комитедэй дамжуулгын кубок, грамота, дипломууд барюулагдаа.

Н. ИВАНОВ.

Ээлжээтэ добтолгын үдаа.
Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

СЭБЭР АГААРАЙ ДУУЛИМХАНДА

Армиин албанда татагдахаяа байһан залуушуулай дунда республиканска спартакиадын түрүүшын зүйлөөр — санын урилдаагаар мүрысөөн һаяхан Дээдэ-Онгостойдо болобо.

19 районой сэрэгэй комиссариадуудай түлөөлэгшэд хоёр бүлэгөөр мүрысөөндэ хабаадаһан байгаа. Түрүүшын үдэр эдиршүүл классическа аргаар 10 километртэ урилдаба. Хоёрдохи үдэр 3×5 километртэ эстафетэ дамжуулгатай урилдаан болоо. Хүдөөгэй районуудай санашад яһала һайн һорилго бэлэдхэлтэй байһанаа харуулаа гэжэ тэмдэглэлтэй.

10 километрэй урилдаанда Улаан-Үдын түлөөлэгшэ, спортын мастерта кандидат Андрей Полевик 29 минута 44 секунда саг харуулжа, илалта түйлаба. Ивалгын районой санашан Дмитрий Жаркой 31 минута 11 секунда сагтайгаар хоёрдохи шанда хүртөө. Тарбагатайһаа ерэһэн Анатолий Наумов гурбадахи һуурида гараба — 31 минута 40 секунда.

Нэгэдэхи бүлэгтэ эстафетэ дамжуулгатай урилдаанда Улаан-Үдын Железнодорожно районойхид онсо шалгарба. Кабанскын, Октябрьска районуудай спортсменүүд удаадахи һууринуудта гараа. Хоёрдохи бүлэгтэ Ивалгын, Тарбагатайн, Мухар-Шэбэрэй райвоенкомадуудай команданууд шангай һууринуудые эзэлһэн байха юм.

Ниитэ командна дүн гаргахада, эдэ гурбан команданууд илалта түйлаба.

Б. МИРОМАНОВ.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Амаралтын үдэр, мартын 4-дэ республика доторнай арадай депутадуудые һунгалта боложо үнгэрбэ. Газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанда һунгуулиин участогуудһаа хэгдэһэн репортажнууд үгтэбэ.

Һуралсалай «Байгал» ажахы республика дотороо түрүүлэн 5 мянганай хилэ дабаба. Гурбан мянгатанай клуб 478 гэшүүдтэй болоо. Дүрбэн мянгатанай клуб байгуулагдаа. 42 һаалишан 4 мянганай хилэ гараа. 42 фермэ, 17 ажахы 3 мянгатанай тоодо оробо. Республикын түрүү һаалишадай клубай гэшүүд республикын Министрнүүдэй Соведтэ ээлжээтэ зүблөөндөө иимэ дүнгүүдтэй суглараба. Энэ зүблөөн тухай тоосоон мүнөөдэрэй номерой хоёрдохи хуудаһанда «Фермэнүүдтэ мастернуудай дүй дүршэл» гэһэн гаршагтайгаа үгтэбэ. ...

Сэнхир экран

ВТОРНИК, 6

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—Мультфильм. 10.00—«Колье Шарлотты»—3 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 11.05—Хүгжэмтэ дамжуулга. 11.20—Кино-мэдээсэл. 12.05—Хүүгэдтэ зорюулагдаһан дамжуулга. 13.25—Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 13.30—Время. 17.30—«Разведчик Николай Кузнецов», «Девочка из блокадного города»—баримтата фильмүүд. 17.50—А. Меликовэй зохёолнуудай концерт. 18.45—Ахалагша классайхидта уран зохёолой дамжуулга. 19.30—Время. 20.00—Залуушуулай һонин. 20.25—Крымэй татарнуудай уянгата дуунуудые «Мерджан» ансамбль гүйсэдхэхэ. 20.45—«Женщины, которым повезло»—5 серитэй уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. «Вера». 22.00—Время. 22.30—Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.45—Зураб Соткилава дуулаха. 23.45—Эстонидо юун болоноб?

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«Барышня»—баримтата фильм. 9.35, 10.35—Физикэ. 11-дэхи класс. 10.05, 11.05—Француз хэлэн. 11.35, 12.35—Географи. 7-дохи класс. 12.05—Гэрэй академи. 13.05—«Любовь и королева»—түүхэтэ фильм. 14.45—Ритмическэ гимнастика. 15.15—«Проделки Скапена»—телефильм. 2-дохи сери. УЛААН-ҮДЭ. 18.00—«Зүүн Сибирь»—киножурнал. 18.10—«Экран»—согсолбори. 18.40—«Фитиль». 18.50—Байгал. 19.10—Поэт М. Самбуевай дурасхаалда. 19.45—«Байгалай үмэнэхи газар дээрэ». 20.30—Шэнэ һонин. (буряадаар). 20.40—«Предприниматели»—баримтата фильм. МОСКВА. 21.15—«Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.30—СССР-эй Верховно Соведэй сесси. 22.30—Киножурнал.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79 п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана ... канской типографией издата Бурятской А... ректор 2-40-45. Н-04365. Зак. № 54...